

Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра документознавства, інформаційної діяльності та українознавства

Порохняк Вікторія Романівна

Інноваційні форми діяльності музею (на прикладі Бережанського краєзнавчого музею)/Innovations in museum activity (using the example of Berezhany museum of regional ethnography)

спеціальність: 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
магістерська програма – Документознавство та інформаційна діяльність

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ІБАСзм-21
В.Р. Порохняк

Науковий керівник:
к.іст.н., доцент Н.І. Білик

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **О.Є. Гомотюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ.....	9
1.1. Музейні установи в системі освіти та культури.....	9
1.2. Особливості функціонування сучасних музеїв.....	14
1.3. Музей як простір інновацій.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ БЕРЕЖАНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ.....	38
2.1. Історія створення та розвитку Бережанського краєзнавчого музею.....	38
2.2. Фондосховище музею. Електронна форма обліку музейних предметів.....	42
2.3. Інноваційні форми роботи Бережанського краєзнавчого музею.....	46
2.3.1. Проект «Музей як навчальна платформа».....	46
2.3.2. Проект «Ніч в музеї».....	51
2.3.3. Проект «200 кроків до Тараса Шевченка».....	57
2.3.4. Проект «Локальна історія».....	66
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	69
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ У БЕРЕЖАНСЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ.....	70
3.1. Поліпшення фондової роботи музею.....	70
3.2. Інновації в експозиції музею.....	74
3.3. Удосконалення екскурсійної роботи музею.....	86
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	90
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97
ДОДАТКИ.....	107

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні в Україні діють музеї різних профілів: краєзнавчі, історичні, етнографічні, художні, археологічні тощо. Усвідомлюючи кардинальні суспільні зміни, що відображаються в культурі, колись стала наукова інституція – музей – також переживає суттєві трансформації. У XXI столітті активно розвиваються комп'ютерні технології, поширюються різноманітні соціальні мережі, тому одним із найважливіших завдань, яке ставить перед собою музей, є збереження кількості постійних відвідувачів, водночас, необхідно постійно привертати увагу нових – різного віку, соціального статусу і вподобань.

Музейні установи є скарбницею історичної та культурної спадщини, а їх експонати – носіями безцінної інформації про минуле народу. Як соціокультурні інститути суспільства музеї об'єднують різні покоління людей, формують їх духовність і патріотизм. Важливим завданням сучасного музею є формування музейної культури відвідувача, яка розглядається як ступінь його підготовленості до сприйняття предметної інформації музею, усвідомлення ним цінності оригінальних експонатів і специфіки музейної установи.

Перш ніж говорити про сучасний стан музеїв, тенденції та виклики XXI століття, слід звернутися до минулого. У час глобальних взаємопов'язаних змін музей, як інституція, мусить теж змінюватись, реагувати на соціокультурну динаміку в світі, щоб не втратити з ним зв'язку.

Свою основну функцію – служити суспільству та його розвитку – музеї виконують через презентацію зібраних, збережених і досліджених цінностей. Тому музеї шукають такі форми комунікації, щоб протистояти «віртуальній реальності» екранної культури. Сучасні музейні експозиції використовують не мову плакату, мову імперативної дидактики, зверненої до широких мас, а промовляють образним ладом, творять контекст для

інтерпретацій, зрозумілий школярам, пенсіонерам, сімейним парам, туристам з різних країн.

Сьогодні музеї виступають не тільки енциклопедіями, вони повинні дивувати, розвивати допитливість і креативність відвідувачів. Тому, щоб музей залишався сучасним, йому необхідно запроваджувати інноваційні форми діяльності. Отже, тема нашого дослідження є актуальною, зокрема, для українських музеїв.

Сучасний розвиток інформаційних технологій ставить перед музеями завдання: зайняти активну позицію у впровадженні цифрових систем надання інформації відвідувачам. Перспективними у цьому плані є освоєння й використання нових технологій зв'язку з громадськістю. Вирішення цих проблем, як у науковому, так і в практичному контексті, є важливим завданням, оскільки кожна установа культури не може ігнорувати нові технології.

Проблеми інформаційних технологій у музеях та особливості їх застосування вивчали М. Рутинський [74], Т. Юренева [88], М. Белікова й С. Гресь-Євреїнова [3; 4], М. Лясников, В. Шестаков [44] та ін. Дослідники акцентували увагу на необхідність перегляду та модернізації багатьох сформованих за попередні десятиліття методів, прийомів і способів музейної роботи, її організації та забезпечення необхідними ресурсами; охарактеризували нові інформаційні технології музейної справи, зокрема, інновації в експозиційній діяльності, технічні інновації, які використовують під час зберігання музейних предметів у фондосховищах та експозиціях.

Джерельну базу дослідження склали основні законодавчі та нормативні акти щодо галузі «культури» (Конституція України [33], закони України [65], постанови Верховної Ради України [64], відомості Верховної Ради України [65], Інструкція з організації обліку музейних предметів [57], проект Інструкції з музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини музейного фонду України [67]).

Мета за завдання роботи. Враховуючи актуальність теми та недостатнє впровадження інноваційних технологій в роботу музеїв, метою

роботи визначено: дослідити основні напрями запровадження інноваційних технологій у музейній діяльності, впровадження цифрових систем для надання інформації відвідувачам; описати технічні інновації, які використовують під час зберігання музейних предметів; проаналізувати етапи запровадження інноваційних технологій у музеях України, їх зміст і значення у розвитку музейної справи.

Мета роботи обумовлює наступні **завдання**:

- дослідити музейні установи в системі освіти та культури;
- визначити особливості функціонування сучасних музеїв;
- дослідити етапи запровадження інноваційних технологій у музеях України;
- показати місце і роль інновацій у музейній справі;
- дослідити інноваційну роботу у Бережанському краєзнавчому музеї;
- охарактеризувати проекти Бережанського краєзнавчого музею;
- розглянути вплив інновацій на роботу музею;
- окреслити основні проблеми та перспективи щодо покращення роботи Бережанського краєзнавчого музею.

Об'єктом дослідження є інноваційні форми діяльності у музеях, їх розвиток і впровадження.

Предметом дослідження визначено історичні, науково-теоретичні засади музейної діяльності у час бурхливого розвитку інформаційних технологій та їх застосування у музеях України.

Методи дослідження: історичні – для аналізу історії накопичення знань з даної проблематики; загальнонаукові – функціональний, структурний, системний – для визначення основних концепцій і напрямів у дослідженнях інноваційних форм діяльності музеїв; методи аналізу, синтезу, індукції і дедукції для вивчення культурологічної, педагогічної, соціологічної, історичної

літератури з питання впровадження інноваційних форм діяльності у музеях, зокрема, у роботі Бережанського краєзнавчого музею.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що здійснено комплексний аналіз інноваційних форм діяльності музеїв, досліджено особливості функціонування сучасних музеїв, вивчено світовий досвід і специфіку роботи сучасних музеїв, розглянуто інноваційні форми роботи у проектах Бережанського краєзнавчого музею, запропоновано рекомендації щодо покращення роботи у Бережанському краєзнавчому музеї.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання: у науково-дослідній сфері – результати стануть основою для подальших досліджень з цієї теми, у роботі музеїв – матеріали дослідження можуть використовуватись у фондовій, експозиційній та екскурсійній роботі музеїв, у навчальному процесі – результати дослідження можуть використовуватись при вивченні окремих тем з курсу «Музеєзнавство».

Апробація результатів. Матеріали дослідження репрезентовано під час виступів на Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Бережанська гімназія: сторінки історії» (Бережани, 2017), на I Міжнародній студентській науковій конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (Тернопіль, 2017), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Документно-інформаційний простір: історія, теорія, практика» (Тернопіль, 2017). За темою дослідження опубліковано дві статті в збірниках: матеріалів I Міжнародної студентської наукової конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (Тернопіль, 2017), матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Документно-інформаційний простір: історія, теорія, практика» (Тернопіль, 2018).

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 96 сторінок. У списку використаної літератури налічується 91 позиція.

РОЗДІЛ 1

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ

1.1. Музейні установи в системі освіти та культури

Музеї – це скарбниці людської історії та культури, думки й праці, це осередки пізнання навколишнього світу. Щоденно вони гостинно відчиняють свої двері перед десятками тисяч громадян України та іноземних туристів, які прагнуть ознайомитись із культурними надбаннями та мистецькими шедеврами. У музеях України зібрано і збережено все, що нам, українцям, дороге, що є гордістю нашого народу. І це закономірно, адже не вартий майбутнього той народ, який не цінує свого минулого.

Термін «музей» у перекладі з грецької мови означає місце, присвячене музам, дочкам богині пам'яті Мнемозіти; це святилище муз, яких вважали покровительками науки і мистецтва. Давні греки будували на їх честь храми, які називали мусейонами (museion). Саме звідси й походить термін «музей».

Нині зміст поняття «музей» змінився і розширився. Закон України «Про музеї і музейну справу» від 29 червня 1995 р. № 249/95-4 ВР, що регулює суспільні відносини в галузі національної музейної справи, подає такі офіційні тлумачення основних понять музеєзнавства:

«Музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини.

Музейна справа – це спеціальна галузь культурно-освітньої та наукової діяльності, яка здійснюється музеями з метою комплектування, збереження, вивчення й використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури.

Основними напрямками музейної справи є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота» [66].

Передусім, сучасний музей вимагає динамічності мислення [81]. Коли ми звернемося до історії української музейної діяльності, то побачимо, що за часів радянської влади музеї й інші заклади культурного спрямування виконували, переважно, пропагандистські функції, які сьогодні вже не актуальні та не цікаві для громадськості [78, 43]. Тому важливо, щоб Бережанський краєзнавчий музей не прямував саме таким шляхом, який веде в нікуди, тобто в забуття. Фахівці зазначають, що музей сьогодні – це не лише фонди. Віднедавна основна його перевага – це, насамперед, можливість використовувати щось цінне й автентичне у своїх послугах, і в такий спосіб зацікавити відвідувача [83].

Основний різновид культурно-освітньої діяльності музеїв – це екскурсійна робота. Екскурсійна справа – важливий вид послуг, які надають музеї та туристичні фірми. Незважаючи на певні відмінності, сутність і технологічні аспекти організації та проведення екскурсій в обох випадках майже однакові. Тому виклад екскурсійної справи в цьому розділі подаємо як під кутом зору музейного працівника-екскурсовода, так і ширше – туристичного екскурсовода як такого (приватного підприємця, працівника екскурсійного бюро, туристичної фірми чи музею).

Характерною рисою сучасного екскурсійного туризму є тенденція до здійснення автобусних (чи комбінованих залізнично-автобусних) подорожей та круїзів (морських і річкових) на далекі відстані з відвіданням за одну подорож відразу кількох країн.

Екскурсії як окремий різновид послуг можуть надаватись різним категоріям населення, як-от: місцеві жителі, відпочивальники, школярі, студенти, учасники конференцій, виставок, нарад, транзитні пасажери тощо.

Екскурсія – це наочний процес пізнання навколишнього світу, його предметів і явищ, процес знайомства з особливостями природи, історії, побуту, визначними пам'ятками міста, регіону чи країни.

Правильно підготовлена і проведена екскурсія дає змогу екскурсанту «побачити» за допомогою своєї уяви та мислення щось більше, ніж те, що перед ним є в цей момент як об'єкт спостереження. Так відбувається тому, що всі об'єкти – пам'ятки історії та культури, музейні експонати – цікаві не тільки самі собою, а як свідчення існування певної культури, втілення певної історичної епохи [74, 47].

Сучасний стан музейництва відображає динаміку, яка дає всі підстави сподіватися суттєвих змін у ставленні людини до свого світу й свого минулого впродовж наступних десятиріч.

Утворено нові типи музеїв, очікують потенційно нові групи відвідувачів, доступ до освіти має більша ніж будь-коли кількість людей. Співвідношення між робочим часом і дозвіллям змінюється, передусім, у країнах західної півкулі, проте й у країнах Азії, яких дотепер традиційно залічували до небагатих на музеї, позиція щодо збереження культури потрохи сягає західного рівня.

Зовсім нові концепції потребують ґрунтовного осмислення тих наукових досягнень музеології, які досі вважали зрозумілими самі собою. У кожному разі вони також вимагають повернення до знехтуваних цінностей. Невідомі дотепер загрози наражають на небезпеку музейні фонди. Майже фатальне погіршення умов довкілля і зростання (свідомого та несвідомого) впливів людини несуть загрозу музеям більш ніж будь-коли. Викликає сумнів існування деяких предметів, матеріалів і цілих категорій предметів уже навіть для наступних поколінь.

На розвиток музеїв особливо впливає стрімкий науковий і технічний прогрес, що, на противагу до всіх попередніх епох, спричиняє значні зміни умов життя навіть у межах одного покоління, і не лише у високорозвинених країнах, а й значною мірою у країнах, що розвиваються. Це тягне за собою

надмірну пов'язаність людини з сьогоденням. У час, коли вже за своє життя людина може бути свідком творення технічної та соціальної історії, у багатьох зацікавлення історичними подіями, здається, щораз більше поступаються місцем тривіальній цікавості до деталей побуту та легковажному сприйняттю повсякденного життя [8, 20].

Згідно з парадигмою сучасної світової музеології, музей – це один з інструментів самоусвідомлення культури у процесі творення нею власної концепції розвитку та самоідентифікації певної культури (етнокультурної спільноти) щодо інших культур.

Функції сучасного музею доволі складні, а форми діяльності різноманітні. Музеї мають багато особливостей і специфічних рис, які зумовлюють їхні наукові, культурно-освітні функції і зближують з відповідними закладами.

Перша, найголовніша, особливість музеїв полягає в тому, що вони збирають, вивчають та експонують першоджерела або оригінали, тобто пам'ятки, які безпосередньо пов'язані з розвитком природи, життям суспільства. За цією особливістю музеї близькі до науково-дослідних установ, які також вивчають (у своїх аспектах) першоджерела.

Друга особливість музеїв полягає в тому, що вони працюють над дуже різноманітними першоджерелами – використовують геологічні, палеонтологічні, зоологічні, антропологічні й інші природничі колекції, пам'ятки матеріальної культури (знаряддя праці, інструменти, ремісничі вироби, зброю, побутові речі тощо), пам'ятки духовної культури (твори живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва тощо), а також рукописні й друковані документи, книги. Отже, види і форми першоджерел надзвичайно різноманітні, кількість їх величезна.

Третьою особливістю музеїв є те, що вони використовують свої фонди для популяризації першоджерел – показу їх в експозиційних залах, на спеціальних виставках, за допомогою екскурсій, лекцій або інших видів інформування.

Специфіка музеїв виявляється також у тому, що в їхній діяльності науково-дослідні й освітні функції тісно поєднуються. Збираючи першоджерела і проводячи власні дослідження, створюють таким чином джерельну базу для наукових досліджень. Музеї, водночас, займаються широкою популяризаторською діяльністю.

Науково-дослідна робота є основою діяльності музеїв, кожного виду зокрема. Організація всієї діяльності музеїв на науковій основі – головне досягнення музеєзнавства.

Завдання наукової роботи музеїв:

- глибоке вивчення історії краю, міста чи села;
- дослідження музейних колекцій та їх наукова обробка;
- опрацювання окремих тем, пов'язаних з експозицією музею;
- розробка експозицій (складання тематичних структур та тематико-експозиційних планів);
- розробка питань методики і техніки музейної справи.

Уся науково-дослідна робота в музеях здійснюється за певним планом, що його затверджує вчена рада музею. На сучасному етапі вона виконується за допомогою розвідок на місці подій, експедицій, архівних досліджень, вивчення матеріалів у бібліотеках, науково-дослідних інститутах, культосвітніх установах і закладах. Результати науково-дослідної роботи працівники музеїв оформляють у вигляді нових виставок, розділів експозицій, каталогів, методичних розробок екскурсій, наукового опису цінних експонатів, а також статей, монографій, буклетів тощо.

Розвиток культурно-освітньої роботи музеїв України сприяв виникненню різноманітних форм і видів. Найпоширенішими з них є: екскурсії, лекції, систематичні зустрічі з відвідувачами, тематичні вечори й конференції, робота пересувних музеїв, зустрічі з видатними людьми, тематичні виставки, дні відкритих дверей тощо [74, 3-5].

1.2. Особливості функціонування сучасних музеїв

Музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Водночас, музей є інформаційним ресурсом. Нині часто кажуть про консервативність музеїв і про спротив музейників інноваціям. Оскільки світ змінюється, музей змушений бути творчим, інноваційним, яскраво мислячим інститутом. Це вимагає від музеїв формування нового підходу до роботи, включаючи інтерактивні експозиції, активну співпрацю з різними мас-медіа та громадськими організаціями, різними фундаціями, сучасну рекламну діяльність, активне впровадження в систему Інтернет інформації про діяльність музеїв України, їх збірки, окремі музейні пам'ятки, що мають національне, європейське, світове значення тощо.

У наш час бурхливого розвитку інформаційних технологій музеям України важливо зайняти активну позицію в галузі впровадження цифрових систем надання інформації відвідувачам. Новітні технічні засоби дозволяють значно розширити можливості експозиції в показі експоната, в наданні додаткової текстової та графічної інформації, показати відсутні експонати, організувати віртуальні виставки. Необхідність технологічної модернізації музеїв обумовлена істотним ускладненням умов функціонування й розвитку музеїв. Диверсифікація соціального середовища, поява нових категорій взаємодіючих з музеями соціальних груп, організацій та установ, формування з окремими з них досить складних партнерських, а іноді й конкурентних відносин, міжпрофесійні і міжмузейні комунікаційні проблеми, інформаційний голод, відтік з музейної сфери частини висококваліфікованих фахівців, що загострився в XXI ст., як ніколи раніше, дефіцит фінансових ресурсів, – все це поставило перед музеями нові завдання, без вирішення яких їх майбутнє уявляється проблематичним. Ці завдання значною мірою зумовлені необхідністю перегляду та модернізації багатьох сформованих за попередні

десятиліття методів, прийомів і способів музейної роботи, її організації та забезпечення необхідними ресурсами [4, 327].

Сучасна інтерпретація музейних колекцій – місце для інновацій. Безперечно, наразі недостатньо просто взяти та розташувати експонати у музейній залі. Музейна експозиція нині має стати своєрідною формою комунікації, а комунікація вимагає двох учасників – того, хто звертається, і того, до кого звертаються. В сучасній музейній практиці експозиції почали змінювати частіше не через безпосередньо фізичний знос, а через те, що експозиція морально застаріла. Відтак цикл оновлення експозиції гранично скорочується – музейна експозиція вже навряд чи може «стояти» 25-30 років, як раніше. Зникає поняття «постійна експозиція», зараз говорять про «основну експозицію». Її, як правило, мислять як експозицію зі змінними блоками, де є основні елементи (ядро) і є також можливість вносити зміни [17].

Саме спеціальні виставки («виставка одного дня») збільшують кількість відвідувачів та рейтинг музеїв. Крістіан Мюллер-Штретен вважає, що «потенціал постійних експозицій вичерпується відносно швидко» [52, 39], а тому відвідувачів постійно треба приваблювати чимось новим, особливим, цікавим.

До пошуку інноваційних форм і методів взаємодії з юним відвідувачем у рамках музейного простору наукових співробітників музею підштовхують зміни, які відбуваються в музейній аудиторії, тобто зміна ціннісних орієнтирів, установка сучасного покоління дітей на «видовищність» у сприйнятті різних видів і форм народного мистецтва і, в зв'язку з цим, зменшення ефективності деяких традиційних форм музейної роботи.

Сучасні музеї активно реалізують інноваційно-освітню діяльність у ході різноманітних заходів, однак, розуміння, яким має бути сучасний музей, та як ефективніше здійснювати роботу зі аудиторією, у кожного музею своєрідне.

Питання про застосування й поєднання традиційних та інноваційних методик і форм роботи музею досить дискусійне. Частина науковців і музейників вважає виникнення нових форм як пониження науково-дослідної

складової музею, перетворення його на суто розважальну установу. Інші вважають пріоритетною розважальну функцію музею і надають перевагу новим, більш сучасним, методикам [7, 34].

Унікальність музею полягає в тому, що він може надавати одночасний вплив на інтелектуальну, емоційну і моральну сферу особливості, активізуючи чуттєве сприйняття, актуалізуючи особливий досвід і стимулюючи ціннісне ставлення людини до свого оточення.

Нині в музеях широко використовується особливий тип комунікацій [47]. Людина в музеї шукає якогось співпереживання, можливості ідентифікувати себе з кимось із персонажів чи певними подіями. У музеях Європи широко використовують так звані «усні історії», тобто залучають учасників тих чи інших подій, наприклад, Другої світової війни. У багатьох музеях «усна історія», коли включають аудіо записи, фото та відеоролики спогадів, стала важливою складовою роботи, яку використовують для проведення досліджень. В українських музеях також можна практикувати зустрічі з ветеранами та відомими постатями, наукові симпозіуми, конференції, мистецькі конкурси, вечори, презентації тощо. Актуальності набувають еко-музеї, тобто прагнення сучасної людини до відпочинку на природі. Йдеться про інтеграцію музею в місцеву спільноту. Доцільно створювати в сільських оселях музеї історії родин, особливо там, де їх власники збирають цікаві речі та предмети, листи й фото, вишивки і предмети побуту. З огляду на це має бути налагоджений взаємовигідний зв'язок музеїв із туристичними фірмами.

На жаль, зміни в Україні вплинули на те, що на тлі системної кризи музейна сфера перетворилася в одну з найбільш недооцінених [40, 264].

Сучасним музеям доводиться конкурувати з телебаченням, торговельно-розважальними й культурно-відпочинковими центрами. Звісно, всі вони конкурують за вільний час відвідувача. Як показують соціологічні опитування, людина, яка побувала в одному з музеїв, з великою ймовірністю зацікавиться іншими [82]. Тому в західноєвропейських музеях на вході можна побачити стійку з рекламними буклетами інших музеїв регіону. Поки що

експозиціям українських музеїв бракує динаміки та реклами. Тож систематичне оприлюднення музеями на своїх сайтах інформації про нові виставки та колекції збільшує шанси на те, що потенційний відвідувач прийде до музею.

Музеї у сучасному суспільстві розглядають як невід'ємну складову його соціокультурного простору. Розвиток музейної галузі всебічно сприяє духовному вдосконаленню суспільства, утвердженню його гуманістичних цінностей, інтеграції національної спадщини у культуру світового співтовариства. Музей, як специфічний, багатофункціональний соціокультурний механізм, спрямований на збереження історико-культурної спадщини, дослідження музейних пам'яток, разом з тим, проводить значну науково-просвітницьку діяльність, здійснює експозиційну роботу. Музейна діяльність передбачає широкі контакти з громадськістю, тому комунікативна функція набуває особливої ваги у взаємозв'язках музею та суспільства. Поряд із традиційними формами музейної комунікації, такими як експозиційно-виставкова, просвітницько-освітня, видавнича, в умовах інформаційно-технологічного розвитку з'являються сучасні способи взаємодії музею та суспільства, спрямовані на розширення сфери впливу закладів культури серед громадськості [47].

Специфічною формою музейної комунікації виступає музейна експозиція, за допомогою якої відвідувач спілкується з музейним предметом. Як стверджує австрійський музеолог Ф. Вайдахер, «Теорія музейної комунікації досліджує та пояснює загальні та особливі засади поширення змісту музейних фондів серед суспільства» [8], тим самим підкреслює, що музейна комунікація відбувається через експонування й інтерпретацію автентичних пам'яток, а її головним змістом є доступ суспільства до музейних збірок, збережених і досліджених музейниками. Зазначимо, що відвідувач вступає в «контакт» з музеєм тоді, коли оглядає експозицію, спілкується з співробітниками, цікавиться музейними виданнями, бере участь у заходах музею, вбираючи інформацію для власних потреб (пізнавального, естетичного, освітньо-виховного розвитку тощо). У свою чергу, зворотній шлях інформації

простежується через вивчення мотивації звернення до музею, інформаційного й емоційного впливу музейної збірки на відвідувача, спостереження за кількістю та частотою його відвідувань тощо. Комунікацію між музеєм і відвідувачем можна розділити на безпосередню та опосередковану. Важливо врахувати, і на цьому наголошував польський музеолог З. Странський, що музейна комунікація буде дієвою лише тоді, коли суспільство матиме широкий доступ до музейних колекцій і засвоїть їх [8].

Як дієвий засіб комунікації з суспільством, музеї активно використовують засоби масової інформації, радіо, телебачення, газети, журнали, інтернет-видання, які допомагають зацікавити громадян до відвідин музеїв. Дослідження доводять, що кількість відвідувань музейно-виставкової експозиції прямо залежить від висвітлення її в ЗМІ, демонстрації репортажів у телевізійному ефірі, випусків радіопередач, повідомлень у пресі, хоч треба відзначити, що інформації загалом про музеї у медіа-просторі України ще недостатньо, її обсяг поступається сюжетам про інші сучасні форми розваг.

Перед музейниками стоїть нагальна потреба налагодження систематичного і довготривалого співробітництва та партнерських відносин із ЗМІ, оскільки свій власний імідж у суспільстві необхідно сформувати сучасними засобами музейного піару. Такий вид діяльності потребує оновлення форм роботи музейного колективу, введення фахівця з Public Relations чи відкриття інформаційного відділу, розробки спеціальної програми взаємодії музею зі ЗМІ, де буде передбачено тематику телеканалу, радіопередачі, видання, налагодження регулярних контактів через систематичні запрошення на заходи музею з детальною інформацією про них, пошук інформаційного приводу, співзвучного інтересу широкої громадськості, участь музейників у інформаційних, розважальних, культурологічних, просвітницьких, публіцистичних програмах. Враховуючи специфіку діяльності мас-медіа щодо гарячих новин сьогодення, музейним працівникам треба зуміти віднайти у історичній пам'ятці не лише її неповторність, але й актуальність, спробувати говорити про музейні артефакти в контексті сучасних тем [47].

Сьогодні кожен музей намагається налагодити зворотній зв'язок з публікою. Здебільшого, використовуються такі засоби, як анкетування. Однак, для кращого результату потрібно проводити роботу з групами, а на це у музеїв, зазвичай, бракує людей і коштів [56].

Бурхливий розвиток інформаційних технологій, що базуються на використанні комп'ютерів і телекомунікаційних систем, спонукає музеї переходити до більш перспективних форм комунікації, втілювати сучасні засоби та методи інформатики у сферу своєї діяльності, що дає значні переваги в роботі. Автоматизована інформаційна система в сучасному музеї – це складний комплекс, для кожного музею функціональна структура створюється індивідуально, виходячи із особливостей колекцій і конкретних можливостей, формуються бази даних про основні колекції, відпрацьовуються шляхи взаємодії користувача та комп'ютера [54,123]. Починаючи з 1990-х рр., вітчизняні музеї засвоюють інтерактивні технології, які пропонують відвідувачу самотійно, вільно й творчо проявляти себе і взаємодіяти у музейному просторі, змодельованому музейниками. Інтерактивні технології відкривають можливості креативним відео-шоу, панорамним проєкціям, віртуальним реальностям, аніматронікам тощо [49,73]. У музеях широко використовується сучасна технологія – голографія, об'ємне зображення предметів на фотопластинці (голограмі) за допомогою випромінювання лазера, внаслідок чого відвідувачі можуть ознайомитись з об'ємними зображеннями експонатів, які знаходяться в інших музейних колекціях, створюють виставки голографічних зображень. Значно збагатило комунікаційні можливості музею прийняття інноваційних рішень, застосування 3D-технологій. Впровадження у музейній галузі інтерактивних проєкцій, 3D-зображень, 3D-сканувань дає можливість відтворити пам'ятку, місце її знаходження, ознайомити відвідувачів музею з соборами, храмами, іншими історичними будівлями, які були пошкоджені чи зруйновані. Інтерактивна проєкція 3D-зображення людини в натуральну величину також стає популярною в музейному просторі.

Наприклад, в історичному музеї Дніпропетровська діє експериментальна програма – електронний гід: голограма дівчини, яка 2,5 хвилини розповідає відвідувачам загальні відомості про експозицію, зали та персоналії. Співробітники музею вивчають реакцію відвідувачів на нововведення та планують збільшити кількість інтерактивних гідів до десяти – по одному в кожному залі. Технологія інтерактивності приваблива не тільки для відвідувачів, але стає основною тенденцією розвитку музеїв.

Перспективним напрямом у розвитку музейництва є використання Інтернет-технологій, що відкривають великі можливості для комунікації музею з широкою аудиторією відвідувачів, їх ознайомлення з матеріальним і духовним культурним надбанням, розширення міжмузейних контактів, інтеграції у світове музейне співтовариство. В Інтернеті представлено декілька тисяч музеїв світу [53, 27]. Відрізняючись змістом і якістю виконання, музейні сайти набувають все більш інтерактивного характеру, включають основну інформацію, притягують глядача до спілкування з музеями через анімовані плани і схеми, відео-панорами, зручні пошукові системи, ігри, чати, торгівлю квитками, книгами, сувенірами в он-лайн тощо. Проте, більшість музейних сайтів представляють собою короткий путівник музеєм, іноді доповнений новинами про поточні та майбутні виставки. При цьому, частіше за все, на сайті представлені історія музею, інформація для відвідувачів, постійна експозиція та виставки, рідше освітні програми, а наукова інформація – в одиничних випадках. Українські музеї тільки починають використовувати новий сервіс на своїх сайтах – віртуальну екскурсію, як додатковий спосіб підвищити відвідування веб-сайту музею, запропонувавши користувачеві унікальну подорож (наприклад, екскурсію фондами музею, освітні програми для школи).

Інтерес викликають проекти в Інтернет: Museum on line (www.museums-on-line.com) та Combis (www.combis.com), що дають можливість огляду широкої бази даних з високоякісними зображеннями шедеврів світових музеїв і приватних колекцій, а, при необхідності, за окрему платню замовити слайд або файл із зображенням, що сподобалось [54].

Фахове представлення музею в мережі Інтернет сприяє його інтеграції у систему українських і зарубіжних профільних закладів, відкриває додаткові можливості для презентації своїх колекцій, активізує процес обміну професійною інформацією, розширює можливість залучення нових ресурсів ззовні музейної системи, поживляє розвиток музею, створює експериментальний майданчик для музейного проектування, розробки різних музейних моделей [49,73].

У ХХІ ст. важко уявити собі сучасну людину без айфону чи авто. Те ж саме стосується і музейної діяльності. Всі музеї світового значення рекламують свою діяльність через Інтернет. Інтернет-екскурсії вже перестали бути явищем новим, дивиною. «Те, що експонати з'явилися он-лайн і людина зможе їх проглянути, збільшує шанси на те, що ця людина прийде у музей. Люди завжди хотітимуть бачити експонат «наживо», а це далеко не те саме, що можна побачити он-лайн. Але в мережі ми можемо їх заохотити, зацікавити», – зазначає Ксеркс Мазда [72].

В Україні з метою розбудови музейної комунікації й активного обміну інформацією між музеями у 2004 р. громадська організація «Центр розвитку музейної справи» (далі – Центр) започаткувала низку важливих проектів: з'явилося спеціалізоване періодичне видання на музейну тематику «Український музей», у 2005 р. розпочав роботу єдиний у країні Інтернет-портал «Музейний простір України», згодом доповнений інформацією краєзнавчого характеру, докладним описом регіональних пам'яток і визначних місць, рекомендаціями щодо їх відвідування для усіх шанувальників вітчизняної історії та культури [Поточний архів Національної спілки краєзнавців України]. Діяльність Центру спрямована на координацію роботи провідних музейників, пам'яткоохоронців, краєзнавців країни, надання різнобічної підтримки у їх професійній роботі.

У 2006 р. Центр став одним із організаторів Всеукраїнської рейтингової акції «Музейна подія року», покликаної відзначати найцікавіші та найперспективніші досягнення вітчизняних музеїв, сприяти популяризації їх

роботи. З 2007 р. Центр розпочав роботу над створенням Музейного ресурсного центру, формування спеціалізованої музейної бібліотеки з різних питань теорії та практики музейної, пам'яткоохоронної роботи, водночас, реалізуються заходи, спрямовані на презентацію виставок, музейних видань, конференцій, проведення освітніх семінарів і тренінгів за участю зарубіжних і вітчизняних фахівців музейної справи. Центр розвитку музейної справи активно розвиває музейний інформаційний простір в українському суспільстві.

Розглядаючи проблему музейної комунікації у соціокультурному просторі, неможливо пройти повз важливої сторони діяльності музеїв – економічної, яка представляє музей як підприємство з надання послуг і значно розширює комунікаційне поле музею. Враховуючи те, що музеї віддзеркалюють події суспільного, політичного, культурного життя країни, вони, як соціальні інституції, перебувають у постійному розвитку та складають не лише духовну цінність держави, а потребують економічної інтеграції у соціокультурний простір. Сучасний музей у поле своєї економічної діяльності включає відвідувачів, на яких спрямована музейна робота, що здійснюється на основі ринкового аналізу.

Ще одна важлива комунікаційна група музею – спонсори, благодійники, меценати. І хоча у нашій країні це явище лише відроджується, підтримка приватних осіб практикується активно у США, в Австрії вона складає 5% від загальної суми фінансування культури державою [49]. Заможні люди розуміють рентабельність передачі коштів музейним закладам, які безперечно зміцнюють культурний імідж і туристичну привабливість регіону чи конкретного міста, що сприяє розвитку інфраструктури та економіки краю, позитивно впливає на його бізнесову структуру.

Партнерами музею виступають також інші музеї, галереї, колекціонери, діячі культури та обслуговуючі фірми. Загалом, музейний простір формують політичні умови, законодавчі заходи для діяльності музеїв, податкові преференції щодо спонсорської допомоги, соціально-економічні можливості суспільства, технологічні інновації. Здійснюючи підприємницьку

діяльність, музею необхідно враховувати всі спектри глобального оточення, але, щоб бути затребуваним суспільством, він має оперативно реагувати на зміни у ньому. Взаємозв'язок музею та суспільства визначається місцем інституції у соціопросторі, його метою й призначенням.

Музей, як специфічний організм, має свої особливості, проте, в сучасних умовах музейний товар потребує музейного маркетингу та рекламування. У музеях з'являються відділи із спеціалістами з маркетингу та реклами. Маркетологи Харківського історичного музею провели спеціальні дослідження серед різних груп населення щодо найбільш цікавих для відвідувачів тем і музейних пам'яток, результати яких використано при створенні сучасної експозиції. Видання буклетів, плакатів, календарів та іншої музейної продукції, участь закладу в бізнес-форумі та ярмарку з реклами позитивно відобразились на роботі музею, зростанні його авторитету, кількості шанувальників музейних збірок [89, 35-36].

У Національному музеї історії України основним музейним товаром вважають інформацію для відвідувачів, що подається якісно та професійно, зокрема, сектор реклами музею користується різноманітними формами для її популяризації. Якщо раніше рекламні щити з екскурсійними маршрутами музеями Києва розміщувались у всіх районах міста, то в сучасних умовах музей такого собі дозволити не може. Тому поряд з виставками, радіо-, телерепортажами співробітники започаткували дні безкоштовного відвідування закладу, періодичну розсилку інформаційних запрошень до посольств та представництв зарубіжних країн, розташованих у Києві [25, 169-170].

Клубна робота – це також реклама, пов'язана з масовими заходами закладу. Цікаву традицію мав Музей історії Києва, де діяли клуби «Шанувальників старого Києва» та музичний «Ретро», які значно розширювали партнерські зв'язки музею. Національний художній музей зініціював оригінальний захід – «День народження у музеї», у «Мистецькому Арсеналі» яскравою подією у культурному житті міста стала «Мистецька Масляна». Споживачів інтелектуальної музейної продукції, за даними соціологічних

служб, в Україні досить багато, тому треба відшукувати і впроваджувати різні форми реклами та пропагування музею.

Форми комунікації музею та суспільства визначаються специфікою музейних установ як центрів науки і культури з великим потенціалом не лише збереження культурної спадщини, але й розвитку духовних засад суспільства. Музейна комунікація спрямована на те, щоб музей став партнером для науковців у їх дослідженнях, змістовним співбесідником для молоді та цікавим місцем відпочинку для широкої громадськості. Сучасні суспільні виклики вимагають розвитку, поряд із традиційними, нових напрямів діяльності музею. Музейна педагогіка, новітні комунікаційні технології, інформатизація, маркетинг, підприємництво у роботі музею сприяють появі оригінальних комунікацій, які підносять роль музею як соціальної інституції, визначають його особливе місце у соціокультурному просторі сучасного суспільства [47].

Варто виокремити сім найістотніших тенденцій розвитку у сприйнятті поняття «музею»:

- Переміщення центру діяльності з предмета на суспільство (спадок минулого розглядають як сировинний матеріал, який місцеве населення сприймає як допоміжний засіб до пошуку розуміння економічного, соціального та культурного перетворення їхнього світу).
- Розширення музейного предмета (збиральницька політика музею не обмежується лише фізичними об'єктами, а включає нематеріальні форми культури, а також і мову).
- Тенденція до збереження *in situ* (через перенесення уваги з об'єкта на контекст виявляється певна тенденція, яка щораз набуває ваги і полягає у збереженні об'єктів на місці їх виникнення та функціонування. Навіть мобільні предмети залишаються на місці їхнього походження, а збирання предметів трансформується у збирання інформації про предмети).

- Ідея децентралізованого музею (малі спеціалізовані музеї з інтегрованою тематикою, відділи, філії та музейні мережі у провінціях замість повної концентрації на великих центральних музеях у метрополіях).
- Тенденція до концептуалізації (предмет щораз більше втрачає своє значення на противагу ідеї, що у ньому закладена. «Якщо ідея важливіша за матеріальний предмет, то для чого потрібно збирати, зберігати та виставляти ці предмети?»).
- Раціоналізації музейного менеджменту (у середині ХХ ст. у багатьох музеях актуальним стає питання скорочення фінансування, звідси виникає необхідність підприємницького способу мислення та підвищення ефективності адміністративних та організаторських дій).
- «Музеезація» культурних та комерційних організацій (немузейні організації швидкими темпами створюють колекції, переважно, як інвестиції, роблять ці колекції або їх частини доступними для громадськості; водночас, такі організації надають приміщення і для музейних виставок).

Очевидним є той факт, що такі тенденції не у всіх випадках були і залишаються беззаперечними. Проте вони існують, і на них треба зважати. Дуже важливо усвідомити, що музеї змушені діяти між двома «полюсами відповідальності». З одного боку, вони повинні зберігати інтегральність предметів, як свідчення про існування певної дійсності, а з іншого – уможливлювати користування цими предметами, сприяти розвитку нашого суспільства.

Важливе завдання, до виконання якого з-поміж подібних інституцій музеї надаються найбільше, – впровадження своїх відвідувачів у русло свідомості екологічної взаємозалежності. Це означає, що вся робота музею має бути просякнута екологічною орієнтацією (йдеться не лише про природничі

музеї), починаючи з відбору майбутніх фондових предметів й закінчуючи формами комунікацій.

Окрім цього, музеї розпоряджаються величезним фондами. Це дає їм змогу якнайкраще застосовувати автоматичну обробку даних, до переваг якої належать структурованість, послідовність, взаємопов'язаність та обробка великої кількості інформації [8, 25].

1.3. Музей як простір інновацій

З появою мас-медіа й Інтернету роль музею в суспільстві суттєво трансформувалася. В наші дні основні функції поширення культури, що належали музеєві раніше, перейшли до преси, телебачення, радіо, Інтернету. З іншого боку, експерти звертають увагу на зростання ролі музею і музейних мереж у справі глобальної «трансляції» культурної спадщини [6, 9, 73–76, 86]. Таку «трансляційну» функцію сучасні музейні установи світу набули з повсюдним запровадженням музейних технологій і новим етапом розвитку цивілізації, який З. Бжезінський назвав «відкрите інформаційне суспільство».

Ще на початку 1980-х років Міжнародна рада музеїв (International Council of Museums – ICOM) заявила про необхідність широкого впровадження інформаційних технологій у діяльність музеїв. Тоді ж у Раді музеїв був створений спеціалізований підрозділ – Комітет з документації (International Committee for Documentation – CIDOC). На початку XXI століття CIDOC поєднує близько 800 фахівців з 65-ти країн світу. Щорічно на міжнародних конференціях CIDOC вони обговорюють загальні тенденції розвитку інформаційних технологій та обмінюються досвідом роботи. Особлива увага приділяється національним програмам у галузі інформатизації музейної діяльності.

Впродовж останніх років за ініціативи й технологічної підтримки CIDOC активно поширюються міжнародні проекти, що гармонізують та уніфікують національні програми різних країн у сфері створення й використання музейних інформаційних ресурсів. Отже, на початку XXI ст. CIDOC перетворюється із науково-проектної й консультативно-дорадчої в транснаціональну партнерську мережну структуру, яка виконує координаційні та консалтингові функції у сфері глобальної музейної комунікації.

У стратегії Четвертої рамкової програми ЄС (на 1994 – 1998 рр.), серед інших планів, з метою вдосконалювання сфери культури в період переходу до інформаційного суспільства було задекларовано такий намір: «Створити умови для гармонійного і збалансованого розвитку ринку сервісних

послуг, програмних і телекомунікаційних складових, що забезпечують доступ до європейської культурної спадщини» [91].

Музейні установи України в умовах задекларованого державою євроінтеграційного курсу не мають права існувати й розвиватися поза спільно європейським інформаційно-культурним простором. Українським музеям нині необхідно наздоганяти своїх європейських колег й активно включатися у реалізацію спільних музейно-інформаційних проектів. Адже, за ними – майбутнє музейної справи постіндустріального суспільства.

Інформаційне суспільство переходить від бюрократичного до інформаційного менеджменту, в основі якого лежать принцип управління інформацією й управління за допомогою інформації. Управління інформацією – це формування й організація інформаційного простору, управління за допомогою інформації – використання цього простору як спонуки до діяльності.

За допомогою нових технологій сьогодні можна сформувати розвинену інформаційно-комунікаційну структуру, що містить у собі не лише комп'ютеризацію й інформатизацію музею, але й систему постійно діючих комунікативних зв'язків та інформаційного обміну в межах держави й глобальних мережних альянсів і партнерств [74].

Вагому кількість стратегічних переваг музеєві забезпечують нові інформаційні технології. Серед них, виділяють такі:

1. Для того щоб контроль за станом музейних колекцій став можливим не лише з боку органів державного управління, а й з боку самого суспільства, створюються системи комп'ютерного музейного обліку.
2. Як ефективний інструмент пошуку партнерів і взаємодії з ними в рамках спільних музейних проектів та програм виступають інформаційні канали комунікації. Створення корпоративних банків даних і загальних порталів доступу до інформаційних ресурсів, електронне переписування, обмін ідеями під час телеконференцій,

взаємне оперативне консультування, дистанційна розробка і координація планів спільних дій – все це активізує технологічні процеси, зміцнює і розширює палітру партнерських взаємин між музеями й іншими організаціями сфери культури та бізнесу.

3. Вагому кількості платних пошукових, інформаційно-консультативних та експертних послуг численним користувачам глобальної мережі Інтернет, музейні працівники можуть надавати завдяки інтерактивності веб-сайту музею.
4. Вирішення багатьох дослідницьких і популяризаційних завдань стає можливим і без виносу предметів зі сховища при наявності електронних каталогів і баз зображень музейних предметів, що сприятливо позначається на їхній схоронності.
5. Застосування нових інформаційних технологій значно активізувало видавничу діяльність музеїв і прискорило процес публікації наукових (монографії, каталоги) і популярних (путівники, енциклопедії) видань, у т. ч. на електронних носіях (DVD, SD-R).
6. Поширюється практика попереднього бронювання та продажу музейних квитків, каталогів, сувенірів через Інтернет. Це вигідно для туристичних компаній, набагато зручніше для індивідуального, а особливо корпоративного споживача музейного продукту, це набагато простіше для людини західного менталітету, яка звикла до безготівкових розрахунків за спожиті послуги, а також це ощадливіше, бо музеї традиційно надають невеликі скидки на квитки і товари, замовлені через Інтернет.
7. Активніше втягуються у виробництво кінцевого музейного продукту (як матеріального – експозиційного, виставкового, поліграфічного, – так і віртуального) фондів відділи. Включені в локальну мережу музею вони стають доступними для інших підрозділів музею.

8. Дають змогу заявити про себе чи нагадувати про своє існування, популяризують зібрання, експозиції й імідж музею в усьому світі – нові інформаційні технології, вони суттєво розширюють аудиторію віртуальних відвідувачів музею. З їх допомогою відвідувач може оперативно отримувати інформацію про нові події та музейні акції, про експоновані предмети та їх каталоги, зробити віртуальну екскурсію музеєм за допомогою електронного путівника тощо.

Успішні музеї світу вже давно мають свої представництва в Інтернеті – інтерактивні веб-сайти, де можна отримати інформацію про склад фондів та експозиції, про години роботи музею, його нових виставок тощо. Існує таке неписане правило: веб-сайт повинен постійно оновлюватися шляхом своєчасного анонсування музейних подій, розміщення нових аналітичних статей і досліджень окремих музейних експонатів, а також зміни самого інтерфейсу чи структури сайту, додавання нових розділів, переукомплектування «вивішених» на сайті каталогів і колекцій зображень музейних предметів. Ці оновлення необхідні для того, щоб постійно актуалізувати увагу до сайту (отже, і до самого музею) потенційних відвідувачів, зацікавлювати їх появою чергових новинок, блокбастерів, культурно-масових акцій (мистецьких тусовок і презентацій), які просто «гріх прогавити» [74].

Вітчизняний досвід використання інноваційних технологій було реконструйовано шляхом вивчення сайтів музеїв України. Основні етапи запровадження інноваційних технологій у музеях України представлено в Додатку А. По-перше, перші музейні сайти з'явилися наприкінці ХХ ст. У 1999 р. Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. Яворницького одним з перших в Україні презентував свій сайт museum.dp.ua. У 2008 р. сайт museum.dp.ua отримав гран-прі у номінації «Музейний сайт в Інтернеті» на Всеукраїнському музейному фестивалі «Музеї у сучасному поліетнічному світі».

Більшість музейних сайтів розроблялась і досі розробляється на громадських засадах за сприяння так званих «друзів музею»; деякі сайти від самого початку мали електронну пошту контактної особи, за якою існував зворотній зв'язок з музейною аудиторією і завдяки якій можна було отримати інформацію про музей.

По-друге, в музейному сервісі України до обігу вводять аудіогіди. Перші аудіогіди в Україні були запроваджені на оглядовому майданчику Севастопольської панорами в 2006 р. Згодом аудіогіди й аудіотури були запроваджені Національному заповідникові «Софія Київська», Національному Науково-природничому музеї НАН України, Національному музеї Т. Г. Шевченка, Воронцовському палаці, Музеї-квартирі Павла Тичини та ін.

По-третє, інноваційні технології запроваджуються в експозиційній діяльності музеїв України, а саме: 3D панорами, монітори та ін. технічні устрої. Одну з перших спроб розміщення 3D панорам було здійснено Національним заповідником «Херсонес Таврійський», монітори використовують на виставках Національного художнього музею України, Музею історії запорозького козацтва Національного заповідника «Хортиця», Музею води Водно-інформаційного центру в м. Києві, ін.

По-четверте, з'явилися інтерактивні музеї, зокрема, у 2012 р. було відкрито Інтерактивний музей науки і техніки «Експериментаніум» в Києві та в 2014 р. Музей цікавої науки в Одесі. Обидва музеї стали науковими атракціонами з технічними інноваціями, де огляд експозиції відвідувачами відбувається через їх безпосередню участь в експериментах і різноманітних пізнавальних процесах.

По-п'яте, в фондовій діяльності музеїв використовують інноваційні технології. Так, Національний музей історії України першим перейшов на комп'ютерний облік фондів колекцій і став піонером у використанні голографії у музейній справі.

По-шосте, в 2013 р. українські музеї – Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара» та Національний заповідник «Софія Київська»

приєднались до Google Art Project. Сьогодні в арт-проекті Google представлено колекції понад 250 музеїв світу (більше 40 тис. творів). Сподіваємося, що поступово музейна спадщина України буде інтегруватися до Інтернету та українські музеї будуть відкритими для віртуального відвідування [4, 328-329].

В інформаційному суспільстві поширеним став стереотип: якщо музей ефективно не представлений в Інтернеті, якщо він не здатен заявити про себе ще й віртуально, то це якась консервативна установа, «запилене сонне царство», де для пересічного туриста немає нічого цікавого. А сучасні відвідувачі погоджуються витратити свій час лише на найкращі пропозиції.

Важливим є те, що користувачі Інтернету – це, здебільшого, молодь, тобто ті, для кого вибір – піти в музей чи у бар – часто залежить від вражень від побаченого чи почутого, для таких користувачів зовсім не зайвою буває елементарна інформація про саме існування якого-небудь музею, хоча, він може бути і знаменитий, уже не кажучи про з'ясування його місця розташування та складу колекції.

Кліпова свідомість дедалі більше витісняє вербальну – тепер у центрі стоїть не текст, не слово, а картинка. Молодь реагує на візуальні подразники набагато швидше, ніж на слова, якими би правильними вони не були. Реалії сьогодення вимагають не тільки використання новітніх технологій у побудові експозиції та в проведенні екскурсій і заходів, а й опанування віртуального простору для привернення нових відвідувачів, розширення кола друзів музею. Представленість у віртуальному світі дає значні переваги, адже дозволяє без надмірних витрат (що для сучасних українських музеїв є надзвичайно важливим) інформувати про нові пропозиції, давати інформацію для охочих відвідати музей, таким чином, створити позитивний імідж музею.

На думку М. Буколо, «Мережа і цифрове середовище трансформували з одностороннього інформаційного потоку згори вниз у громадську мережу, спільно сконструйовану музейною організацією та її онлайн-відвідувачами. Ця інновація дає змогу музеям охоплювати і взаємодіяти з потенційно широким і новим Інтернет-поколінням аудиторії і виховувати молодь – завтрашніх

відвідувачів, членів і донорів. Завдяки цій двосторонній комунікації музеї зможуть проектувати виставки, програми та послуги, які відповідають потребам широких кіл. Але музеї мають бути готовим до використання цифрових інструментів, розуміти цілі і потреби нових відвідувачів і доносити інформацію і контент, створений новими медіа» [36, 123].

Сучасні музеї зіштовхнулися з новою інформаційною реальністю: якщо гучно не заявити про себе й раз у раз не нагадувати про своє існування, суспільство в умовах споживання надмірного об'єму різнопланової інформації через деякий час просто забуває про існування в рідному місті цієї установи. А щодо туристів з інших регіонів чи країн навіть не йдеться в такій ситуації. В інформаційно-перенасиченому ХХІ ст. діє безкомпромісна формула: «Якщо музею немає в Інтернеті чи на шпальтах туристичних довідників-путівників, – його взагалі немає».

Насамкінець, повернемося до ролі інформаційних технологій у поліпшенні й унаочненні експозицій музею. На початку ХХІ ст. значна частина західних музеїв уже не мислить свого конкурентоздатного існування без залучення комп'ютерних продуктів в експозиційну діяльність. А популярність серед відвідувачів науково-технічних та природничо-наукових музеїв (скажімо, широко відомих туристові лондонського Музею науки чи віденського Музею техніки) нині вже безпосередньо лімітується масштабами й анімаційним розмахом мультимедійного компонування їхніх експозиційних залів [74].

Одним з інноваційних видів діяльності музеїв є віртуальні музеї – це музеї, що існують у глобальній інформаційно-комунікаційній мережі Інтернет завдяки об'єднанню інформаційних і творчих ресурсів для створення принципово нових віртуальних продуктів: віртуальних виставок, колекцій, віртуальних версій неіснуючих об'єктів, ін. Сьогодні в Інтернеті склалися три види віртуальних музеїв:

- віртуальні експозиційні галереї чи окремі тематичні виставки, що є цифровими аналогами реальних експозиційних залів,

колекцій та виставок відповідного музею (вони репрезентовані на веб-сайті цього музею);

- віртуальні музеї «другого покоління», створені шляхом суміщення масштабних міжмузейних колекцій та експозиційних галерей; такі музеї поєднують у собі цифрові зображення реальних пам'яток, що зберігаються й експонуються у сотнях різних музеїв, розкиданих по всьому світу;
- музеї віртуального мистецтва (net-art); net-art – це комп'ютерне мистецтво, його твори створені в Інтернеті спеціально для користувачів Інтернету. За своєю суттю, net-art-творіння – це сукупність візуальних та акустичних образів, анімації, тексту, графіки, алгоритмізованої естетичної взаємодії різного роду додатків і програм, що втілюють авторський задум [74].

У режимі віртуальної мандрівки кожен користувач мережі Інтернет може «відвідати» чимало музеїв Центральної та Західної України, «пройтися» експозиційними залами, уважніше роздивитися окремі експонати, прочитати про них і підготуватися до відвідання музею в реальності. Музейники мають опанувати цю нішу, бо віртуальні екскурсії музеєм – це додаткова промоція, можливість заявити про себе в туристичному середовищі, зацікавити потенційних відвідувачів до подальшого, глибшого ознайомлення з музейною експозицією.

Розміщення віртуальної екскурсії на сайті музею є важливим, але вона буде дієвою, в основному, для осіб, прямо зацікавлених у відвідуванні, людей, які вже готові витратити час на те, щоб дізнатися саме про цей музей. Натомість, розміщення на сторонніх порталах привертає увагу тих, хто, ймовірно, не знав про музей. Відтак, це сприяє ширшому охопленню аудиторії, збільшує потенціальну кількість відвідувачів.

Ще однією цікавою пропозицією, яку можуть запропонувати сучасні музеї є QR-коди. Допитливі відвідувачі, які вже скористалися цією пропозицією, дізналися більше про експонати музею завдяки QR-кодам. Проте

співробітники музею повинні постійно перевіряти актуальність посилань або відразу робити динамічне посилання, яке буде змінюватися в разі перенесення інформації в інше місце.

QR-код – матричний код (двовимірний штрих-код), розроблений і представлений японською компанією «Denso-Wave» в 1994 р. Аббревіатура QR похідна від англ. quick response, що перекладається як швидка відповідь. Основна перевага QR-кода – це легке розпізнавання сканувальним обладнанням (в тому числі й фотокамерою мобільного телефонна), що дає можливість використання в торгівлі, на виробництві, в логістиці.

Сьогодні QR-коди найрозповсюдженіші в Японії, країні, де штрих-коди користувалися такою великою популярністю, що обсяг інформації, зашифрованої в коді, швидко перестав влаштовувати індустрію. Японці почали експериментувати з новими способами кодування невеликих обсягів інформації в графічному зображенні. Вже на початку 2000 р. QR-коди отримали широке розповсюдження в Японії, їх можна було зустріти на великій кількості плакатів, упаковок і товарів. В Україні використання QR-кодів також поступово набирає обертів.

Максимальна кількість символів, які вміщуються в один QR-код:

Цифри – 7089

Цифри і букви (включаючи кирилицю) - 4296

Двійковий код – 2953 байт

Ієрогліфи – 1817

Застосування нових інформаційних технологій у сфері культури та освіти дозволяє за допомогою QR-коду як технології для швидкого отримання інформації на безкоштовній основі надавати розширений спектр послуг і є альтернативою мультимедійним пунктам інформації, так званим інформаційним кіоскам.

Застосування QR-коду в музеї має на меті залучення молоді до культури, мистецтва, збільшення відвідуваності музеїв України та запровадження нових технологій.

Від такого проекту є користь, оскільки можливості клієнтів дозволяють розпізнавати QR-коди й читати та отримувати мультимедійну інформацію, а також додавати в закладки і рекомендувати друзям інформацію, яка сподобалася.

У музеї можна отримати інформацію про експонати за допомогою мобільного телефону або планшетного ПК з фотоапаратом, відсканувавши QR-код на вітрині. Завантаживши одну із безкоштовних програм для розпізнавання QR-кодів, відвідувач отримує доступ до тієї інформації, яку для нього закодували музейні співробітники. Після сканування пристрій отримує текстову, фото- та відеоінформацію. Також у відвідувача є можливість розповісти друзям із соціальних мереж про цей експонат, коментувати, перекласти на зручну для нього мову. Для самого музею це важливо тим, що, по-перше, дає більше можливостей для урізноманітнення можливостей музею, а по-друге, створюють простір для реклами завдяки залученню з соціальних мереж нових відвідувачів, які дізналися про музей за рахунок друзів, які побували в музеї і скористалися новою послугою.

Отже, музеї сьогодні отримали можливість активно опанувати інформаційний віртуальний простір, пропонуючи відвідувачам можливість дізнатися більше у зручному для них режимі, відкрити для себе музей як місце, що оберігає минуле для майбутнього, застосовує інноваційні технології для того, щоб бути сучасним [73].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Музеї – це скарбниці людської історії та культури, думки і праці, це осередки пізнання навколишнього світу. Щоденно вони гостинно відчиняють свої двері перед десятками тисяч громадян України й іноземних туристів, які прагнуть ознайомитися з культурними надбаннями й мистецькими шедеврами.

Музейні установи є скарбницею історичної та культурної спадщини, а їх експонати – носіями безцінної інформації про історію та культуру народу. Як соціокультурні інститути суспільства музеї об'єднують різні покоління людей, формують їх духовність і патріотизм. Важливим завданням сучасного музею є формування музейної культури відвідувача, як ступінь його підготовленості до сприйняття предметної інформації музею, усвідомлення ним цінності музейної установи.

Перспективним напрямом у розвитку музейництва є використання Інтернет-технологій, що відкривають великі можливості для комунікації музею з широкою аудиторією відвідувачів, ознайомлення їх з матеріальним і духовним культурним надбанням, розширення міжмузейних контактів, інтеграції у світове музейне співтовариство.

У час розвитку інформаційних технологій музеям України важливо зайняти активну позицію в галузі впровадження цифрових систем надання інформації відвідувачам. Новітні технічні засоби дозволяють значно розширити можливості експозиції в показі експоната, в наданні додаткової текстової та графічної інформації, показати відсутні експонати, організувати віртуальні виставки. Необхідність технологічної модернізації музеїв обумовлена істотним ускладненням умов функціонування та розвитку музеїв.

Отже, музеї сьогодні отримали можливість активно опановувати інформаційний віртуальний простір, пропонуючи відвідувачам можливість дізнатися більше у зручному для них режимі, відкрити для себе музей як місце, що оберігає минуле для майбутнього, застосувавши інноваційні технології для того, щоб бути сучасним.

РОЗДІЛ 2

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ БЕРЕЖАНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

2.1. Історія створення та розвитку Бережанського краєзнавчого музею

Ініціатором та організатором створення краєзнавчого музею у місті Бережани був член Всеукраїнської спілки краєзнавців, Почесний громадянин міста Бережани – Степан Танасович Дудар. 20 вересня 1980 року відбулося відкриття районного історико-краєзнавчого музею, що це стало визначною подією в культурному житті старовинного міста. В будівлі міської Ратуші, яка була збудована у 1803 році й мала багату історію, у трьох експозиційних відділах було встановлено 2,5 тисячі експонатів, серед яких чимало унікальних.

На час створення в музеї працювало лише двоє людей: Лариса Степаненко та Марія Дячинська. Вони не лише виконували всю роботу, а й навчались азів музеєзнавства. У січні 1982 року колектив музею очолив Іван Георгійович Комарницький. На долю тодішнього очільника установи випала важлива місія. В 1991 році після проведення всенародного референдуму Україна була визнана незалежною державою, тому необхідно було відновити справжню історію нашого краю. Насамперед, у музейних залах з'явилися нові експозиції: «Бережанщина і Українські Січові Стрільці», «Бережанська гімназія: центр науки, культури і освіти», «Бережанському Бояну – 100», «УПА і Бережанщина», також у музеї було відкрито художній відділ.

У 1995 році посаду директора музею посіла Галина Петрівна Брицька, котра зуміла організувати діяльність музею у контексті нових ідей і наукового бачення розвитку установи. Працівники закладу почали займатись не лише експозиційно-виставковою діяльністю, а й науковою, водночас, вони влаштовували краєзнавчі «Дні сіл», зустрічі з Почесними громадянами м. Бережани, проводили в музеї ювілейні урочистості шанованих у місті людей.

Традиційними стали образотворчі виставки місцевих художників і митців з-за кордону.

Упродовж багатьох років працівники розширювали та змінювали музейні експозиції Бережанського краєзнавчого музею. На сьогодні вони містять різноманітні матеріали про історичні, етнографічні, природничі особливості нашого краю. Було створено нові експозиційні вузли, зокрема, зали: «Історія, побут та культура депортованих українців з Надсяння, Підляшшя, Холмщини та Лемківщини 1944–1947 рр.», «Інтер'єр вітальні кін. ХІХ – поч. ХХ ст.», «Фотомайстерня другої пол. ХХ століття», «Революційний дух Майдану», «Поляки, вірмени, євреї в Бережанах».

Після створення у 2001 році Державного історико-архітектурного заповідника (далі – ДІАЗ) у Бережанах будівля Ратуші, у якій знаходився краєзнавчий музей, була передана з комунальної власності міста в державну, а балансоутримувачем, відповідно, стала новостворена інституція – ДІАЗ. У 2007 р., коли з ініціативи ДІАЗу в м. Бережани було проведено ремонтно-реставраційні роботи в Ратуші, музей змушений був звільнити приміщення, розміщені на 1-му поверсі будівлі. Нині музей орендує приміщення на другому поверсі Ратуші, розмістивши там свої експозиції у 16 залах, 4 з яких – виставкові. Водночас, було згорнуто експозиції художнього відділу та експозиційну залу «З історії традиційних знарядь».

В експозиції та фондосховищі музею сьогодні зберігається понад 18 тисяч експонатів і музейних предметів. Впродовж 35-річної діяльності наукові співробітники та працівники музею організували та провели чисельні заходи: конференції, тематичні уроки, вечори пам'ятних дат, лекції, виставки тощо. Це результат наполегливої пошукової та наукової діяльності 54 працівників, які творили музейний простір у м. Бережани, берегли минуле Бережанського району.

При музеї створено й успішно функціонують такі соціокультурні осередки: товариство «Лемківщина» (керівник – Г. Проців), гурток «Лемкиня» (керівник – Т. Тремба), клуб вишивальниць (керівник – Т. Дубіч), гурток

писанкарства (керівник – Т. Дубіч) та музейна Рада (керівник – З. Бойко). Заклад співпрацює з кластером сільського туризму «Мальовнича Бережанщина» (керівник – О. Постулан), Бережанською міською громадською організацією «Рідне місто» (керівник – А. Соколовська), екологічним клубом «Край» (керівник – Г. Проців), міською організацією Асоціації філателістів України (керівник – О. Поливко), міським клубом «Колекціонер» (керівник – О. Караневич), ГО «Бережанський майдан» (керівник – О. Коковін) та ін. організаціями.

Працівники музею, члени чисельних товариств і клубів, що діють при ньому, проводять чимало заходів, що несуть культурно-просвітницький характер, сприяють вихованню шкільної молоді й юнацтва в дусі патріотизму та всебічного розвитку; надають наукові консультації з краєзнавства, етнології, етнографії тощо.

Щорічно музей проводить 2–3 наукові конференції, учасниками яких виступають не лише місцеві краєзнавці, а й відомі дослідники з України та з-за кордону. Традиційними в установі стали зустрічі відомих бережанців і уродженців краю з учнівською молоддю міста.

Колектив музею успішно організовує культурно-просвітницьку, науково-дослідну, експозиційну та фондову діяльність, займається виставковою, видавничою та господарською роботами. Музейні співробітники намагаються донести до відвідувачів ідею самобутності рідного краю, необхідності залишити пам'ять про нас наступним поколінням.

Заклад пропонує своїм відвідувачам цікаві експозиційні вузли з раритетними експонатами. Репрезентує свої фондові колекції картин, нумізматики, декоративно-прикладного мистецтва, які будуть цікавими для дослідників історії та кожного відвідувача. Попри інформаційне й змістовне наповнення експозиції, вони, звичайно, потребують певного доповнення та оновлення.

Наукові співробітники, працюючи з відвідувачем, добре розуміють, що сучасне і минуле мають підсилювати одне одного, водночас, не втрачаючи

своєї оригінальності. Зокрема, музей розпочав декілька нових власних проєктів, які мають сьогодні продовження та успіх серед шанувальників культури: щорічна Міжнародна конференція «Бережанська гімназія: сторінки історії», проєкт «Європейська ніч в музеї», проєкт «Локальна історія», видання серії ювілейних конвертів «Учні Бережанської гімназії».

Музей надає відвідувачам різноманітні послуги: екскурсійне обслуговування, як залами музею, так і по місту й району; проведення відео зйомки та фотографування в експозиційних залах; користування фондовим матеріалом; оцінювання художніх творів; надання наукових консультацій; написання інформаційних історичних довідок; ін.

Бережанський краєзнавчий музей неодноразово був нагороджений різними відзнаками та визнаний кращим музеєм області, а працівники установи були нагороджені грамотами та відзнаками державного, обласного та районного рівня, а також здобули міжнародні сертифікати за участь у чисельних соціокультурних заходах [63, 4-10].

Таким чином, обґрунтованою є теза: «Про музей знають, до нас їдуть, нам пишуть, із нами консультуються».

2.2. Фондосховище музею. Електронна форма обліку музейних предметів

Сьогодні Бережанський краєзнавчий музей – складний багатофункціональний організм, у якому тісно пов'язана наукова, фондова, експозиційна та просвітницька робота. У багатогранній діяльності установи першорядне місце належить фондовій роботі, яка включає комплектування, облік, зберігання, наукову обробку та реставрацію музейних цінностей.

Число фондкових надходжень Бережанського краєзнавчого музею на 2017 рік сягає понад 18 тисяч експонатів. Це пам'ятки різних епох і періодів, що найбільш повно й об'єктивно можуть висвітлити багату історію Бережанського краю. Всі експонати поділено на окремі розділи: нумізматику і боністику, природа, археологія, декоративно-прикладне мистецтво, образотворче мистецтво, письмові документи та рідкісна книга, фотографії, фонетика, кіно- та відеоматеріали, негативи, речові експонати та матеріали науково-допоміжного фонду.

Більше семи тисяч експонатів було зібрано до фондів нашого музею в перші роки його існування. Щороку фондові збірки поповнюються в середньому на 600 експонатів.

У розділі «Письмових документів» особливу увагу варто звернути на стародруки та рідкісні видання. Зокрема, до них віднесено книгу М. Шашкевича «Азбука і абетка» (1836 р.) (передрук з оригіналу); «Польсько-французький словник» з бібліотеки отців Василіан у м. Бережани (1871 р.); польськомовний «Виклад медичний» (1925 р.) з бібліотеки доктора Д. Дакури; «Путівник по воєводстві Тернопільським» (1928 р.) на польській мові. Поповнювались фонди музею й старовинними релігійними виданнями, серед яких особливої уваги заслуговує «Євангеліє церковне» XVIII ст., надруковане старослов'янським шрифтом, «Священне писання» в 2-х частинах, написане на івриті й датоване початком XX ст.

Цікавими є рукописи листів Галини Дидик (зв'язкової генерал-хорунжого Романа Шухевича) до Софії Коковської, кардинала Йосипа Сліпого,

до Аполінарія Осадци. Особливою увагою відвідувачів користуються такі раритети: гімназійний журнал відвідин та успішності гімназистів спочатку Збаразької, потім Бережанської гімназії за 1789–1817рр.; Благословення Андрея Шептицького першому посаднику м. Бережани Володимиру Пришляку від 15 березня 1943 р.; фрагмент тори. Цікавими для шанувальників минулого є документи доктора Йогана Неметца, які були знайдені на території Бережанського замку в металевій коробці, вони були перекладені тютюновими листками. Йдеться про такі раритети: паспорт на право виїзду за кордон (Відень, 11 вересня 1828 р.); книга для подорожування (видана 1824 р.); паспорт з відмітками (1829 р.); повідомлення декана медінституту про те, що Й. Неметц був зарахований студентом на ветеринарний факультет (Відень, 1832 р.); характеристика на Й. Неметца, написана від руки (внизу листа було поставлено дві печатки, одна з них – із сургучу, 1840 р.); посвідчення про відрядження Йогана Неметца (Відень, 12 січня 1800 р.) та ін.

В експозиції музею приємно оглядати старовинні вишивки початку ХХ ст.: сорочки, блузки, обруси, серветки, рушники, корсети, спідниці, хустини, подушки, а також старовинний посуд.

У фондосховищі музею зберігаються унікальні колекції: рушників, зібрані Марією Хамар із 17 регіонів України; відновлених костюмів козацької та гетьманської доби, передані для музею із Канади Марією Карпишин.

Вражає відвідувачів колекція старовинних дерев'яних хрестів ХІХ ст. (1813 р., 1862 р.), подарованих до музею о. М. Сусом; антиминос, освячений митрополитом Станіславським Григорієм Хоминим, який загинув у сталінських таборах; камінь з Десятинної церкви у Києві; вишитий образ і вервечка з хліба, що були виготовлені у тюремному бараці політв'язнем Берези Картузької Розаліною Ригою.

Цікава доля експонату «Тризуб», що подарований В. Гудем, жителем с. Потутори. Отримав його наш земляк від свого тестя В. Буняка, який переховував цю унікальну роботу з фанери понад півстоліття у бджолиному вулику.

У розділі «Образотворче мистецтво» варто звернути увагу на фонд Володимира Савчака – учня та професора Бережанської гімназії, пластуна. Міжнародний біографічний центр в м. Кембріджі (Англія) у 1989 р. вніс прізвище мистця до переліку найбільш видатних і діяльних людей світу, як «одного з найбільш потужних інтелектуалів світу», про це йдеться у 8-у виданні енциклопедії «Хто є хто». Закордонна еліта визнала В. Савчака, єдиного з українців, за видатний внесок художника у світову культуру. У фондах музею в м. Бережани нині зберігається 168 його картин, пластовий однострій мистця, нагороди, документи, щоденники та світлини Володимира Савчака.

У рамках Міжнародної наукової конференції «Українська повстанська армія: формування національної ідеї та боротьби за українського державу» (16.04.2015 р.) міський голова м. Бережани Володимир Музичка подарував музею вазу, виготовлену з гарматної гільзи часів Першої світової війни (1916 р.), що стала першим експонатом в оновленій експозиції до 100-річчя боїв на горі Лисоня (2016 р.).

Безперечно, комплектування фондів – процес безкінечний, бо кожен прожитий рік, навіть день, година – вже є історією, які мають бути зафіксовані, підкріплені документами, речами, світлинами. Незважаючи на проблеми у фондовій роботі, музейні працівники намагаються зберегти для майбутніх поколінь «достеменні свідчення історичних буднів» [63, 15].

З розвитком музейної справи в Україні виникає необхідність детального вивчення обліку музейних фондів і предметів. Сутність музейного обліку полягає у визначенні кількості, складу та стану в одиницях обліку музейних предметів і колекцій, відображенні вказаних пам'яток у фондово-обліковій документації музеїв для фіксування належності до певних класифікаційних груп, забезпеченні організаційної упорядкованості, можливості адресного пошуку та контролю за їх належністю й станом [60,1].

Етапи обліку фонду музею передбачають наступне:

1. Облік предметів фонду музею, прийнятих на постійне зберігання, здійснюється у 3 етапи:

- перший етап (первинна реєстрація) – складання акту приймання-передавання предметів і реєстрація їх у відповідній книзі надходжень основного або науково-допоміжного фондів;

- другий етап – реєстрація предметів у інвентарній книзі;

- третій етап – реєстрація предметів, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння, у спеціальній інвентарній книзі (обов'язковий для музеїв, які мають такі предмети).

2. Облік предметів, прийнятих на тимчасове зберігання, здійснюється шляхом реєстрації предметів у книзі надходжень тимчасового зберігання.

3. Забороняється зберігання і використання в музеях предметів без реєстрації у книгах обліку та нанесення на них облікових позначень.

4. Контроль за веденням обліку та дотриманням умов зберігання музейних предметів державної частини Музейного фонду України здійснює Мінкультури [57].

Протягом останніх років особливого значення набуває вивчення стану комп'ютерного обліку предметів державної частини Музейного фонду України. На сьогодні лише незначна частина музеїв – в основному це столичні і великі регіональні заклади – здійснює облік пам'яток за допомогою електронних засобів. Переважна більшість інформації досі зберігаються на паперових носіях. Це, в свою чергу, породжує низку недоліків у роботі щодо обліку музейних предметів: унеможливорює оперативний контроль за наявністю одиниць зберігання, їхнім станом, рухом предметів і значно ускладнює інформаційний обмін у процесі підготовки виставок, каталогів, телевізійних передач тощо.

Облік музейних предметів в електронній формі ведеться у музеях відповідно до Положення про Музейний фонд України та Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Музейний фонд України» та порядку його ведення [64]. Порядок технічного захисту інформації, що зберігається в електронному вигляді, визначається Законом України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [65].

2.3. Інноваційні форми роботи у проектах Бережанського краєзнавчого музею

2.3.1. Проект «Музей як навчальна платформа»

Уже не перший рік Бережанський краєзнавчий музей проводить творчий проект «Бережанський краєзнавчий музей як навчальна платформа». Цей проект об'єднує творчі заходи, майстер-класи, курси занять та інші розвивальні цикли для дорослих і дітей. Музейний захід охоплює всіх членів територіальної громади Бережанського району та гостей міста. Зокрема, музеєм поставлено за мету не просто «вкладати у дитячі голови» екскурсійну хронологічну теорію, а прищеплювати дітям уміння здійснювати власні практичні дослідження.

Незаперечним фактом є те, що навчання у школі здійснюється, в основному, за допомогою традиційного способу передачі знань (розповіді вчителя). У зв'язку з цим, саме музей покликаний взяти активну «участь у формуванні вільної, активної, творчої, ініціативної особи, здатної стати активним учасником діалогу» [35].

Для реалізації цього задуму музей увів у практику тематичні уроки-квести («Таємниці Бережанського замку», «Час збирати каміння», «Загублена писанка», «Двісті років тому» та інші). Урок-квест побудований за принципом єдиного ланцюжка краєзнавчої легенди, до якої формуються запитання та завдання у кожній експозиційній залі. Під час виконання поставлених завдань діти надзвичайно уважно розглядають усю експозицію музею, а також мають можливість затриматися у кожній залі для творчої роботи.

У рамках уроків образотворчого мистецтва та трудового навчання студенти, школярі та вихованці дитсадків беруть участь у музейних майстер-класах. Ці заняття виховують у дітей художній смак, матеріалізують їхні творчі задуми, дають їм навички концентрації та ефективної роботи в команді.

Бережанський краєзнавчий музей вирішив зруйнувати стереотип «вікового не сприйняття» й почав працювати з малюками з місцевих дитсадків. Саме у віці 3–5 років діти навчаються цінувати, поважати і любити прекрасне.

Якщо дітям у такому віці прищепити сприйняття музею як місця проведення приємного й корисного дозвілля, то вони з часом можуть стати його постійними відвідувачами. Найохочіше діти займаються в експозиціях «Природа рідного краю» та «Український побут і ремесло кінця XIX – початку XX століття», де є більше ужиткових речей, а не інформаційних стендів.

Завжди варто цілісно планувати атмосферу сприйняття відвідувачами інформації й застосовувати різноманітні підходи. Музеєм часто проводяться лекції-гутірки біля вогню для підлітків [63].

Музейна педагогіка має служити не вузьким цілям художньої освіти, а бути тим «міждисциплінарним містком», котрий інтегрує та об'єднує суспільно-гуманітарні науки, історію, музеологію, філософію, літературу, етику, естетику, психологію, дизайн. Важливо не лише подолати заангажованість у ставленні до сучасної музейної практики, а й намітити шляхи, як саме налаштувати плідний діалог з відвідувачем. Тобто акцентувати увагу на освітньо-розвиваючому потенціалі музейної практики з точки зору вивчення та формування ідентичності [70].

Музейно-педагогічний процес базується на таких принципах: інтерактивність, комплексність, програмність. Він представляє цілісну та динамічну систему компонентів. В такому процесі ми маємо змогу розвивати візуальне, образно-асоціативне мислення, сприяти формуванню естетичної культури, формувати навички матеріально-художньої творчості дитини [43].

Бережанський краєзнавчий музей розробляє напрями комунікації з навчальними закладами: «музей – школа», «музей – університет», «музей – дошкільний навчальний заклад». Музейна педагогіка – прерогатива не лише музеїв, а й усіх навчальних закладів, для вихованців яких Бережанський краєзнавчий музей проводить конкурси, майстер-класи, репрезентує виставки дитячих робіт тощо.

Сьогодні в українському суспільстві відбувається усвідомлення цінності освіти дорослих упродовж усього життя як формально, так і неформально. Отже, інтеграція у світовий контекст освіти та культури в

перспективі, адже ідея освіти впродовж життя, зокрема, в європейському освітньому просторі з'явилася ще в XVII ст. і набула свого розвитку з кінця 1940-х рр.[14].

Рівень освіченості, комунікативності та компетентності громадян залежить від закладеного у дитинстві розуміння історичного процесу, усвідомлення цінностей різноманітних культурно-історичних пам'яток, зосереджених у музеї [29].

На базі Бережанського краєзнавчого музею для дорослих відвідувачів проводяться публічні лекції (у тому числі одноразові лекції, дискусії), практичні заняття, тренінги, майстер-класи. Музейні працівники підтримують ідею навчання протягом усього життя, тому створили проект «Почни зміни з себе», який полягає у вивченні різних предметів як шкільної, так і позашкільної програм, доросла категорія людей займається не лише повторення шкільної програми, а й вивченням нових фактів. Першими учасниками цього проекту стали працівники Бережанського краєзнавчого музею, на своєрідних «уроках» вони вивчають нові правила української мови та повторюють старий матеріал. У перспективі до цього проекту будуть залучено інших відвідувачів музею, зараз проект на стадії розробки, поки що освітня програма складається лише з вивчення української мови, проте працівники музею ведуть перемовини з вчителями інших предметів, які б також зайнялися освітою дорослих.

Освіта впродовж усього життя саме в контексті музейної діяльності виділяється в окрему сферу знань. На думку Г. Рего, у цьому випадку вона має перебувати в межах музейної педагогіки – нової галузі педагогічної науки, що має міждисциплінарний характер [71, 173].

Говорячи про форми неформальної освіти дорослих у музеях, варто спиратися на соціологічні дослідження. Так, за опитуваннями американських та європейських музеїв, С. Рябчук [75] визначила публічні лекції (у т.ч. одноразові лекції, дискусії) і практичні заняття – основними елементами комунікації з дорослими відвідувачами. С. Баранова обґрунтувала думку, що використання тренінгової форми (Training) роботи у цьому процесі надзвичайно доцільно [1,

42]. Тоді як за практикою неформальної освіти в ЄС у формі «Воркшоп» бачимо динамічну форму роботи з групами, яка відрізняється високою інтенсивністю групової взаємодії [13, 44].

Тривалий час у світі ведуться дискусії щодо неформальної освіти. Величезна кількість освітніх експертів і дослідників намагається визначити модель, етапи та напрямки розвитку неформальної освіти як у минулому, так і визначити, що чекає її у майбутньому.

На європейському рівні визначення неформальної освіти розробили фахівці Ради Європи спільно з Європейською Комісією. На думку експертів, неформальна освіта розуміється як будь-яка організована за межами формальної освіти освітня діяльність, яка доповнює формальну освіту, забезпечуючи освоєння тих вмінь і навичок, які необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність структурована, вона має освітню мету, певні часові рамки, інфраструктурну підтримку і відбувається усвідомлено. Отриманні знання, зазвичай, не сертифікуються, хоча це можливо.

Фактично, якщо порівнювати, то формальна освіта дає підґрунтя, загальну базу учня, а неформальна – приділяє більше уваги поглибленню компетентностей у сферах, які вже представляють суттєвий інтерес для учня.

Неформальна освіта ґрунтується на низці принципів, найбільш важливі з яких: вчитися у дії (*learning by doing*), вчитися взаємодіяти і вчитися «вчитися». «Вчитися в дії» означає отримувати різні вміння і навички під час практичної діяльності. «Вчитися взаємодіяти» передбачає отримання знань і розвиток розуміння відмінностей, які існують між людьми та культурами, вміння працювати в групі і в команді, приймати оточуючих такими, які вони є, і співпрацювати з ними. «Вчитися «вчитися»» означає отримувати навички пошуку інформації та її обробки, навички аналізу власного досвіду, виявлення і формування індивідуальних освітніх цілей. Основним методом неформальної освіти є дослідження. Учасники навчання ведуть багатопланове пізнання навколишнього світу, яке протікає на різних рівнях та у різних ситуаціях [49].

У Бережанському краєзнавчому музеї розробляється план щодо впровадження проектів по неформальній освіті у музеї, водночас, розглядаються різні методи неформальної освіти. Проводяться різноманітні тренінги та уроки, завдяки яким учасники отримують нові знання. Проводяться майстер-класи, на яких учасники діляться своїми знаннями та навичками.

При Бережанському краєзнавчому музеї діє клуб вишивальниць. Під час зустрічей учасників клубу відбувається обмін досвідом, старші членкині навчають молодих, а молоді, в свою чергу, показують сучасні техніки вишивки, таким чином, відбувається обмін досвідом. Бережанський краєзнавчий музей покликаний зберігати пам'ять про минуле.

Ще десять-п'ятнадцять років тому в більшості українських музеїв основний вид взаємодії музейного співробітника з дітьми полягав у пасивному сприйнятті інформації. Сучасний індустріалізований світ ставить нові вимоги перед музейниками, адже музею доводиться у прямому сенсі конкурувати з широкою індустрією розваг: кіно, телебаченням, комп'ютерними іграми та електронними гаджетами. Щоб подолати цей кризовий момент, сучасні прогресивні музею світу давно вже змінили свій традиційний формат, трансформувались із місця зберігання цінних колекцій в інтелектуально-культурні центри, своєрідні, відкриті для всіх креативні клуби, куди можна прийти, щоб спілкуватися, всебічно розвиватися та творчо відпочити [30].

2.3.2. Проект «Ніч в музеї»

Людам завжди хочеться зробити те, що заборонено. Саме ця внутрішня рефлекторія, а також бажання збільшити відвідуваність музеїв і відкрила для світу проект «Європейська ніч в музеї». Вперше це трапилося у 1997-му році в Берліні. Вже у 2002-му цю ініціативу підхопили 39 країн світу.

В Бережанах ніч музеїв стала цікавим проявом музейної діяльності у 2011-му році. Варто зазначити, що Бережани – єдиний районний центр Тернопільщини, який вже сім років поспіль проводить цю масштабну подію.

Спершу в рамках «Ночі в музеї» організовувалися лише квести, чемпіонати з гри «Мафія» та кінотеатр. Проте, вже тоді молодь міста визначила для себе кілька внутрішніх рефлексій:

- «Музей – це місце комфортного перебування, де ти не скований в рухах, сидиш чи лежиш у будь-якій з його кімнат»;
- «Музей – це місце, де можна весело, цікаво та змістовно провести власне дозвілля»;
- «Музей – це місце зустрічі та пошуку друзів».

Саме хороші відгуки та очікування змотивували організаторів проводити цей проект щорічно.

Безперечно, що «Ніч в музеї» стала осередком талановитих людей. Колекціонери почали представляти власні виставки, молодь – гурти «Час вперед» та «Звичайні», що отримали нагоду вперше презентувати власну музику в рамках музичної програми, майстри отримали можливість презентувати власні вироби під час майстер-класів та ярмарок.

Щороку творча майстерня під відкритим небом вже від полудня заохочує місцевих жителів взяти участь у вечірніх заходах на Площі Ринок, а також дає можливість проявити власну творчість, зробити щось своїми руками. Майстрами є керівники гуртків Бережанського будинку творчості школярів, Станції юних техніків та Станції юних натуралістів. Тут діти та дорослі працюють з тканиною, папером, кольоровим піском та іншими матеріалами в різних техніках.

Квест містом музей організовує в першу чергу за показником безпеки. Адже його учасники дуже азартні і не завжди помічають камінь, що може впасти на старій споруді, чи автівку на дорозі. Тому територія завдань охоплює здебільшого центральну частину міста. Проте, щоразу ми підіймаємо нові теми: «Час збирати каміння», «Пам'ятники та пам'ятки міста», «Видатні особистості», ін. Квест дуже радує працівників магазинів та установ, що залучені до завдань, дивує звичайних перехожих, а також найбільше зближує учасників команд між собою прагненням спільної перемоги.

Квест музеєм відкриває нову форму знайомства з експонатами. Його учасники стають надзвичайно уважними до випадкових написів, бірок та позначок. Вони сприймають експонати на дотик та розгадують їх загадки. Квест обов'язково має єдину легенду, прямо дотичну до тематики «Ночі в музеї». Участь у квесті бере близько 80% відвідувачів ночі, поділених на декілька команд. Завдання створенні таким чином, аби кожен учасник команди брав участь у квесті. Переможці завжди отримують в кінці гри солодкий подарунок.

Театральні постановки є одним з наймасовіших заходів ночі. У 2013 році у дворіку ратуші учасники фольклорного театру «Взори» демонстрували «Казку травневої ночі» під відкритим небом. Прем'єра виставки «Меланхолійний вальс» у 2014 році відбулась в декораціях музейної вітальні ХІХ–ХХ століття, участь у виставі за мотивами твору Ольги Кобилянської взяли творчі педагоги міста. У 2015 році в контексті теми «Музеї заради сформованого суспільства» була дуже доречною вистава «Лісова пісня» за твором Лесі Українки. Також варто виокремити цікавий експеримент колег з Бережанського міського музею книги, що поставили моновиставу «Серце Нінчі» із циклу новел «Казки про Італію». Окреслені театральні імпрези супроводжувались режисурою Олени Різник, а всі актори були одягнуті у костюми з її приватної колекції.

Провокації. Як стверджував Сальвадор Далі: «Мистецтво має провокувати». Саме тому у 2013 році музей «ризикнув» відкрити виставку

еротичних картин Олега та Віталія Шупляків, Люби Бай, Володимира Неділька, Наталії Люшняк-Бердадин та Василя Іванишина. Всі бажаючі повнолітні учасники проекту брали участь у круглому столі «Те, про що ми думаємо вночі». Тут було важливо подолати стереотипи «провінційного музею» і оцінювати відвідувача як «зацікавленого у всьому».

Етнографія найкраще сприймається, коли учасники зацікавлені нею. У 2012 році у музейному залі «Побут XIX–XX століття» демонстрували етнографію через легенди, страви, загадки в національних костюмах працівників Івано-Франківського краєзнавчого музею. Також в цю ж ніч працівники Бережанського краєзнавчого музею відкрили етнографічну виставку «Наше тепле, наше рідне». Через різноманітність заходів «Ночі в музеї» можна представити будь-які експонати в контексті деталей єдиної легенди.

Кінотеатр діє кожного року. Тут тематично дивляться фільми-жахи, українські короткометражні фільми, фільм «Ніч в музеї», інші. Зала, в якій діє кінотеатр, має також слугувати місцем відпочинку в спи-мішках. Тут є дуже мало стільців, проте настелені теплі та зручні килими. Фільми, що демонструються з метою просвітництва, підлягають обговоренню. Обов'язковою умовою кінопоказів є змістовність і дубляж українською мовою.

Ватра є унікальним форматом нічного спілкування людей різного віку, адже лише раз на рік ми її розкладаємо в центрі міста в революційній бочці в дворику старої ратуші. Під час гутірок тут розповідають про власну діяльність керівники громадських організацій, а також люди, які досягли успіхів в конкретних галузях діяльності. Тут панує дуже тепла атмосфера завдяки музикантам гурту «Територія Світла», Степану Горбику та кожному, хто співає пісень під гітару. Невід'ємною частиною ватри є ватрові ігри: «Горю», «Садівник», «Тут сиджу я» та інші... Традицією завершення ватри є зустріч сонця на набережній місцевого ставу.

Вогняне шоу є найочікуванішою подією «Ночі в музеї». За десять хвилин до півночі у дворику старої ратуші знаходиться неймовірна кількість

місцевих жителів. У ці хвилини зупиняються усі заходи, що тривали паралельно в музеях та ДІАЗі. «Ніч в музеї» дала поштовх до створення молодіжного театру вогню «YtllsFire». Із першого нічного дебюту молодь щорічно, застосовуючи інвентар та техніку роботи з вогнем, створювала цілі змістовні вистави: «За мотивами творів Тараса Шевченка» та «Горить голосом природи». Небезпека та відчуття захоплення сповнюють серця усіх відвідувачів.

«Римована темрява» – літературний перформанс, в рамках якого власну патріотичну поезію читав Любомир Сарабун, інтимну лірику – Тетяна Іваніцька та учасники літературної студії «7 Герц». Поезія вночі сприймається більш чуттєво, пронизливо, відверто... Результатом діяльності перформансів залишитися збірка «Літературна антологія «Ночі в музеї» 2015 р.».

Капсула часу збирає відгуки усіх присутніх. Щорічно тут кожен має можливість написати собі «лист у майбутнє», в якому може розповісти про бачення власних майбутніх підкорених вершин, про дотичність феномену Тараса Шевченка до кожного особисто, спогади про Революцію гідності та АТО.

Ці та інші складові – пазли великої пригоди, яка об'єднує у бажанні стати її прихильником, відкрити її таємниці поціновувачам креативної музейної діяльності з-за меж міста. Безперечно, що «Ніч в музеї» за сім років у Бережанах перестала бути просто проектом. Це явище, що сповнює натхнення, приємною втомою та новими знайомствами з творчими людьми [63, 53].

У 2017 році Бережанський краєзнавчий музей змінив формати проведення «Ночі в музеї». Замість проведення її у приміщенні музею, учасники і працівники музею відправилися по захоплюючому маршруту «Стежка повстанської звитяги», який розробили наукові співробітники Бережанського краєзнавчого музею. Пунктом у маршруті була екскурсія залом музею «Друга світова війна та Українська повстанська армія». Далі переїзд до села Саранчуки, в якому відвідали могилу Івана Гавдиди, видатного

громадсько-політичного діяча, заступника голови проводу ОУН (б), а також братського поховання замордованих у Бережанській тюрмі в червні 1941 року.

Наступним пунктом був переїзд до с. Божиків, де учасники «Ночі в музеї» оглянули символічну могилу борців за волю України (1990 р.) та першого на Бережанщині пам'ятника Героям Небесної Сотні.

Ще одним пунктом у маршруті був піший перехід до місця останнього бою вояків УПА, що відбувався біля хутора Лози. Учасники маршруту мали можливість оглянути місце, де 14 квітня 1960 року відбувся останній бій повстанської боївки «Петра» у складі трьох підпільників – Петра Пасічного, Марії Пальчак та Олега Цетнарського – з кількома сотнями військовослужбовців каральних органів СРСР.

Останнім пунктом у маршруті була екскурсія музеєм ОУН-УПА. Музей було відкрито у жовтні 2003 р. на колишній території підстаршинської школи УПА. Він розташований просто неба, займає площу близько 2 га. Серед експонатів музею – 3 повстанські криївки, повстанська капличка. Територія музею використовується пластунами для проведення вишкільних таборів.

Вже на території музею ОУН-УПА місцеві жителі організували учасникам маршруту польову кухню. Після обіду була розведення ватра, на якій читав власну патріотичну поезію Любомир Сарабун, всі присутні співали повстанських пісень.

Ця «Ніч у музеї» проходила в новому форматі: під відкритим небом, біля ватри, з піснями та гарної компанією, тому всі учасники були задоволені. Екскурсоводом був Люшняк Сергій Борисович – старший науковий співробітник Бережанського краєзнавчого музею, один з авторів маршруту, йому допомагала завідувач фондами музею Бойко Наталя Андріївна та лектор-екскурсовод Порохняк Вікторія Романівна, екскурсію по залах музею проводив заступник директора з виховної роботи Проців Микола Павлович. Під час проведення маршруту використовували радіо мікрофони й іншу техніку. Це була перша поїздка означеним маршрутом, також по-новому було подано інформацію, оскільки учасники маршруту не лише слухали історію, вони також

побували в місцях її творення, відвідали місце останнього бою УПА, підстаршинську школу УПА, криївки, одним словом, «змогли доторкнутися до історії».

2.3.3. Проект «200 кроків до Тараса Шевченка»

Музейний проект «200 кроків до Тараса Шевченка» – унікальний захід в Тернопільській області та в Україні загалом, приурочений ювілею Кобзаря. Проект стартував 22 серпня 2013 року – рівно за 200 днів до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Він мав широкий розголос у ЗМІ в Україні та за її межами, тому став доброю промоцією музею та міста Бережани. Метою проекту було: за допомогою різноманітних методів музейної роботи систематизовано залучати до музею різні категорії відвідувачів, згуртовувати молодь, представників громадських організацій для проведення культурно-мистецьких акцій, покликаних популяризувати велич національного пророка Тараса Шевченка, його життєвого і творчого шляху.

У рамках реалізації проекту було здійснено такі заходи:

1. Виставкова діяльність:

Фонд Тараса Шевченка у Бережанському краєзнавчому музеї становить 250 експонатів. За час проекту музейна Шевченкіана поповнилася 35 новими експонатами, у тому числі, авторськими картинами шевченківської тематики бережанських художників Ігоря Лесика, Люби Бай, Ігоря і Ярослава Круків, Олега Шупляка.

Організовано та презентовано виставки:

- Виставка одного експоната (упродовж проекту, кожного дня презентувався інший експонат шевченківської тематики з фондів музею);
- Ювілейна виставка «200 кроків до Тараса Шевченка» (28 лютого – 17 червня 2014 року).

Музеєм започатковано виставки під відкритим небом (на Площі Ринок в Бережанах), які користуються попитом у мешканців та гостей міста:

- Виставка «Майдан – Шевченко» (9 березня 2014 року);
- Виставка «Майдан у творчості бережанських художників» (9 березня 2014 року);
- Виставка картини «Тарасова ніч в Бережанах» (22 травня 2014 року);

Одним з основних комплексних заходів проекту стала «Європейська Тарасова ніч в музеї». Уже третій рік поспіль Бережанський краєзнавчий музей підтримує європейський проект «Ніч в музеї», що успішно діє у провідних музеях Європи і України до щорічного відзначення міжнародного дня музею (18 травня). У 2014 році «Ніч в музеї» була присвячена Т. Шевченкові і презентувала наступні заходи:

- час відкритих дверей на виставки: «200 кроків до Тараса Шевченка»; «Арт-Майдан» бережанських художників Олега Шупляка та Володимира Неділька; репродукції картин Шрі Чинмоя «Джарнакала: Фонтан мистецтв» (Індія); «Шевченкіана в суцвітті творів Яніса Струпуліса» (Латвія) з приватної колекції Володимира Шкільного (Козова);

- квест в стінах музею «Словами Кобзаря»;

- «Тарасова ніч дорослих»: літературні читання шевченківських творів у виконанні Степана Жеребецького (викладач Бережанського агротехнічного інституту) під супровід бандури; презентація 3D екскурсії по музею (автор – Віктор Лесик, Бережани); короткометражний фільм «Анімовані картини Шевченка»; уривок вистави «Меланхолійний вальс» за однойменним твором Ольги Кобилянської (режисер – Олена Різник, фольклорно-поетичний театр «Взори» Бережанського районного будинку творчості школярів та молоді); літературний андеграунд за участю студії «7 герц» (Тернопіль); монолог творчості «Шевченко пензлем Олега Шупляка»;

- вогняне шоу «Тарасова ніч» (театру вогню «Hell's fire», Бережани);

- гутірка (посиденьки біля ватри) – «Мій Шевченко»; інтерактивна гра «Що? Де? Коли?...Шевченко».

- традиційне для «Ночі в музеї» публічне створення кількома художниками однієї картини - бережанці Люба Бай, Володимир Неділько, Анжела Урда, Віта Перфецька, Наталя Барна, Мирослава Копча, Яна Якимів та гість з Києва Олег Кулай-Кулайчук написали картину «Тарасова ніч в Бережанах».

2. Наукові дослідження.

Автори проекту здійснили наукові дослідження фонду Тараса Шевченка у Бережанському краєзнавчому музеї і взяли участь у конференціях:

- Міжнародна науково-практична конференція «Тарас Шевченко і сучасна національна освіта» в Тернопільському національно економічному університеті (5 березня 2014 року);

- краєзнавчо-пізнавальна конференція «Тарас Шевченко і Бережанщина: сучасне сприйняття – відображення духу та творчості генія в поезії і мистецтві» в Бережанському агротехнічному інституті (7 березня 2015 року);

- X українсько-польський літературно-мистецький форум «Діалог двох культур – 2014» (4–7 вересня 2014 року);

- організовано II Міжнародну наукову конференцію «Бережанська гімназія: сторінки історії» до 200-ліття від дня народження Т. Шевченка (18 вересня 2014 року);

- історико-краєзнавча конференція в Рівненському обласному краєзнавчому музеї (3 жовтня 2014 року);

- II Шевченківські науково-краєзнавчі читання в Тернопільському обласному краєзнавчому музеї (23 жовтня 2014 року).

3. У рамках реалізації проекту було здійснено заходи:

- випуск пам'ятної поштової картки «Розкажи світу про Тараса Шевченка» із зображенням офіційного логотипу Шевченкового ювілею (автор Олег Шупляк). Двісті пронумерованих поштівок з автографом автора логотипу розійшлися в «Міжнародний тиждень листа» (7-13 жовтня 2014 року) з Бережан на адресу українських (і не тільки) інституцій на всіх материках;

- виготовлено ювілейний конверт «200 кроків до Тараса Шевченка» (22 серпня 2013 року);

- погашення спеціальним пам'ятним штемпелем поштового художнього маркованого конверта «Тарас Шевченко. 200 років від дня народження» (9 березня 2014 року);

- в рамках проекту «Європейську Тарасову ніч в музеї» видано конверт з логотипом ночі в музеї (16 травня 2014 року);

4. Про успішну реалізацію проекту свідчать публікації в засобах масової інформації та на сторінках Інтернет видань:

- «Голос України»: М. Гордійчук «200 кроків до Тараса Шевченка», 4.10.2013. № 185.

- «Береж Інфо»: А. Соколовська «Виставка 200 кроків до Тараса Шевченка», 27.02.2014, № 4; А. Соколовська «200 кроків до Тараса Шевченка», 13.03.2014, № 5; «Останнім шляхом Кобзаря», 24.04.2014, № 8; А. Соколовська «Європейська Тарасова ніч в музеї», 8.05.2014, № 9; М. Проців «Європейська Тарасова ніч в музеї», 22.05.2014, № 10; «200 кроків до Тараса Шевченка», 25.06.2014. № 12; М. Проців „Шевченко в Америці”, 10.07.2014. № 13; «200 кроків до Тараса Шевченка», 22.08.2013. № 16; «Бережани відзначили...», 04.09.2014, № 17; «Засідання громадського оргкомітету», 14.11.2013, № 21; М. Проців «До 100-річчя надання вулиці імені Шевченка», 12.12.2014, № 23.

- «Свобода» (США): Н. Бойко «На пошану великого Кобзаря», 28.06.-5.07.2013, № 26-27.

- «Поштовий вісник»: М. Проців «200 кроків до Тараса Шевченка», 4.10.2013, № 37; М. Проців «Бережани сповіщають світ про 200-річчя Тараса Шевченка», 18.10.2013, № 39.

- «Бережанське віче»: «Краєзнавча шевченкіана», 07.03.2014, № 9; О. Васильченко «200 кроків до Тараса Шевченка», 14.03.2014, № 10; «На звіт – до Кобзаря», 20.06.2014, № 24; Т. Будар «Святкувала Бережанщина», 29.08.2014, № 34.

Під час реалізації проекту музей відвідали 10350 осіб.

28 лютого відбулося відкриття виставки «200 кроків до Тараса Шевченка» (березень – травень), яка мала три розділи: «Шевченкіана колекціонерів», «Шевченкіана Бережанського краєзнавчого музею» та «Бережанці у вінок Кобзареві».

«Шевченкіана колекціонерів» представлена філателістичними матеріалами «Останнім шляхом Кобзаря» Олександра Караневича (Бережани), «Тарас Шевченко в монументальній скульптурі» Олега Поливка (Бережани), «Тарас Шевченко на марках» Віктора Свищо (Бережани), «Укрфілкадра: «Назустріч славному ювілею» Василя Прухницького (Львів), колекцією монет України Олега Місячка (Бережани), збіркою «Тарас Шевченко у малій пластиці» Володимира Шкільного (Козова), колекцією етикеток сірникових коробок «Філуменістична Шевченкіана» Галини Панахид (Львів) та «Діти у вінок Кобзареві» роботи гуртківців Будинку творчості школярів (Бережани).

«Шевченкіана Бережанського краєзнавчого музею» розпочинається вишитою роботою «Портрет Т. Шевченка» о. Миколи Суса, уродженця с. Тростянець Бережанського району Тернопільської області. Отець М. Сус вже 34 роки перебуває на парафії у селі Дзвинячка, що у Борщівському районі. Марія Юрець вишила текст «Заповіту» разом із зображенням Кобзаря. Оригінально й символічно на полотні майстрині Стефанії Щербатої відтворено портрет поета та його вірш «Заповіт». Ці роботи були виконані у 1992 році – у другому році незалежної України, тоді ж вони поповнили фонди музею, як і рушник Марії Віятик з написом: «175 років від дня народження Т. Г. Шевченка» та інші вишиті роботи членкинь Клубу бережанських вишивальниць.

Наступний експозиційний вузол – афіші Шевченківських свят – відображає вшанування Тараса Шевченка на Бережанщині та поза її межами (1985–2014 рр.).

Шевченко – художник, представлений альбомом, у якому міститься 40 репродукцій робіт мистця, автор – Касіян В. І. (Київ: Видавництво «Мистецтво», 1963 р.) [2]. Унікальними експонатами є альбом «Шевченко – художник», виданий у 1954 році й приурочений до 300-ліття відомого переяславського договору, та «Кобзар» 1957 року випуску. Обидві книги були придбані колишнім вояком УПА, політв'язнем ГУЛАГу Іваном Андрійовичем Шагаєм та подаровані музею 9 березня 2004 року [1]. Два комплекти листівок

«Т.Г. Шевченко – художник» (Київ: Видавництво «Мистецтво», 1979, 1980 рр.) (10x15 см) [16, 17].

З розділів «Письмові документи» та «Рідкісна книга» хочемо відзначити особливо визначні експонати для нашого музею. Це книга «Тарас Шевченко. Гайдамаки», видана Українською накладнею у Мюнхені в 1947 р., видання проілюстровано художником А.Р. Сластьоновим; IX том з «Повного видання творів» Т.Г. Шевченка, виданий Українським науковим інститутом (Варшава-Львів, 1936 р.); книга «Тарас Шевченко. Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах» (К.: Видавництво «Радянська школа», 1960 р.). Чисельною є колекція великих та малих «Кобзарів» [10, 11, 12, 13, 14, 15, 18], поетичних збірок, присвят, екслібрисів художника Ярослава Омеляна, програм [4], запрошень [5], конвертів [7], закладок, марок «Підпільної пошти» України, газет та журналів.

Цінною є книга про Тараса Шевченка «Про життя Тараса Шевченка», автор якої Денис Лукіянович, просвітні листки (1918 р. Ч. 37), накладом Товариства «Просвіта» у Львові з друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, ціна 10 сот. [6].

Одне з основних місць в експозиції, приуроченій до ювілею Т. Шевченка, займає поштова картка з серії «Сучасники Т. Шевченка». На ній зображені: І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Шашкевич, П. Гулак-Артемівський, М. Костомаров, П. Куліш, М. Максимович. Поштівка, видана М. Шашкевичем у 1904 р., стала дарунком А. Захарківа-Олійника для музею [8].

Зацікавлення відвідувачів матимуть два настільних бюсти і портрет, виготовлені з гіпсу, очевидно, ще у 20–30-х роках. Один з бюстів подарував музеєві в перші роки його створення бібліофіл, лікар, упорядник книги «Українські народні пісні з Лемківщини» Орест Гижя.

В історії зібрання мистецьких робіт краєзнавчого музею виділяється запис від 7 липня 1980 року: «Дарунок Вітольда Монастирського – портрет Антона Монастирського (художник В. Монастирський) та портрет пророка

Т. Г. Шевченка пензлем Антона Монастирського (2.11. 1878–15.15.1969)». Йдеться про один з найцінніших експонатів нашого музею. Адже А. Монастирський – уродженець Тернопільщини, відомий художник України. За документами, даний портрет написаний у 1912 році, в період найвищої хвилі національного відродження українців у межах Австро-Угорщини. Отже, на долю цього портрета випало «бачити» всі ті нелегкі випробування, які переніс увесь західноукраїнський люд: I світова війна, період ЗУНР, пацифікація, більшовицькі репресії 1939–1941 рр., німецьке насилля, повоєнне «енкаведистське» беззаконня, боротьба підпілля ОУН й УПА. Та портрет, як і ми, українці, жив і вижив, і сьогодні радує око відвідувачів.

Велика колекція образотворчого мистецтва зберігається у наших фондах. Це роботи відомих художників: Володимир Савчак «Портрет Т. Шевченка» (2 роботи), Ярослав Крук «Шевченко – солдат», «Шевченко – художник»; Ігор Крук «Шевченко в роздумах коло вогню», Ярослав Миколишин «Шевченко в Кременці»; Іван Крамський «Тарас Григорович Шевченко» (репродукція); Ігор Лесик «Тарас Шевченко» (гіпсова мозаїка).

Окрім образотворчого мистецтва до фонду Тараса Шевченка увійшли 14 різьблених портретів Кобзаря. Серед цих експонатів є роботи відомого різьбяр Осипа Величка. Особливо цінним експонатом музейна збірка поповнилась у день свого 30-річного ювілею (20.09.2010 р.). Це робота В. Калінкіна – портрет Т. Шевченка (дарунок Г. Шинкарьової).

Твір «Василь Бідула різьбить погруддя Тараса Шевченка» належить Віктору Калінкіну. Варто наголосити на тому факті, що ця робота «мабуть перша і досі єдина» спроба відобразити в дереві цілу історичну подію з життя Бережанщини – підготовку до встановлення пам'ятника Т. Г. Шевченку при шляху край села с. Жуків у 1911 році [9, 98].

Творчість скульптора В. Лупійчука представлена копіями фотографій робіт з персональної виставки мистця в музеї (з дарчими підписами автора) до творів Т. Г. Шевченка: «Сліпий Кобзар», «В татарську неволю», «І на диво серед поля тополею стала», «Поєдинок з ворогом», «В похід», «Проводжала

мати сина», «Жінки навіть з рогачами пішли в гайдамаки», «Сурмач», «Катерина», «Нічого кращого немає, як тая мати молодая», «Ярина», «Поєдинок», «Смертельний поєдинок», «Кармелюк в кайданах», «На уходах», «А там степ і могила», «Шевченко в солдатах», «Не втечеш враже», «Пошкандибала пішла Івана сина годувать», «Гамалія», «Мені тринадцятий минало», «Наступила та чорна хмара», «Козак з молькою», «Кличе в похід», «Козак Трясило б'ється з ворогами», «Мені здається що це я, що це та молодість моя», «Козак в дорозі», «Ярина».

Привертає до себе увагу фотолистівка із зображенням пам'ятника Т. Г. Шевченка у м. Київ. Листівка заадресована Дмитром Мироном-Орликом (відомий ідеолог та діяч ОУН) до батька (експонат передала до музею його сестра Віра Мирон).

Останнє надходження, про яке варто згадати, – це два старовинних рушники, подаровані музеєві до 200-річчя Т. Г. Шевченка. Це дарунок від учнів та педколективу Чорнявського навчально-виховного комплексу ЗОШ І-ІІ ст. (директор Г.І. Сиплецька) Черкаської області. Колектив музею вдячний вчительці Олексенко Світлані Вікторівні за сприяння та передачу цих пам'ятних вишиванок з Черкаського краю – землі, оспіваної Тарасом Шевченком.

За майже 35 річну діяльність Бережанський краєзнавчий музей збагатив фонд Тараса Шевченка понад 230 предметами, які поповнили різні відділи: письмові документи, речові, фотографії, декоративно-прикладне мистецтво, образотворче мистецтво, нумізматику і боністику.

Вшанування великого Кобзаря у музеї триватиме й надалі. Науковими співробітниками буде впорядковано видання «Фонд Тараса Шевченка у Бережанському краєзнавчому музеї» та краєзнавче дослідження «Тарас Шевченко у Бережанській гімназії», а також презентовано каталог «Тарас Шевченко у філателії» як спільне напрацювання з головою Міського клубу «Колекціонер» Олександром Караневичем. Заплановані чисельні заходи: тематичні уроки, лекції, семінари, кінолекторії, участь у міжнародних,

всеукраїнських конференціях, урочистих академіях; Європейський проект «Ніч в музеї» на тему: «Бережанці в вінок Кобзареві»; закриття проекту «200 кроків до Шевченка». Усі ці заходи матимуть своє продовження, адже музейні фонди поповняться новими цінними, історичними, можливо раритетними предметам. Завершальним етапом буде II Міжнародна наукова конференція «Бережанська гімназія: сторінки історії», присвячена 200-літтю Тараса Шевченка.

Тарас Шевченко своїм Словом промовляє однаково пристрасно і зрозуміло до всіх українців, своїм безсмертним іменем об'єднує всіх нас в одну сім'ю, вільну і нову.

2.3.4. Проект «Локальна історія»

У сучасній історичній науці все більшого поширення набуває соціальна історія, одним із напрямків якої є історія локальна, тобто історія окремого місця чи об'єкту.

У 2013 р. Західноукраїнський центр історичних досліджень та Українська Галицька Асамблея (м. Львів) започаткували проект «Локальна історія», який, за задумом його автора Тараса Чолія, має на меті почати відродження громад з історичного аналізу і переусвідомлення своєї ідентичності та цивілізаційного призначення.

У 2015 р. Бережанський краєзнавчий музей також долучився до реалізації цього проекту на Бережанщині. Поряд із працівниками музею до роботи зі збору джерельної бази залучаються й місцеві краєзнавці, учителі історії та зацікавлені особи, небайдужі до збереження та популяризації історичної минувшини нашого краю.

Звичайно, сьогодні надруковано вже чимало історичних нарисів про села Бережанщини, та все ж, чимало населених пунктів й досі не мають написаної історії. Однак, жодне з сіл немає своєї «живої історії», тобто спогадів очевидців подій, записаних шляхом аудіо- чи відеофіксації. Окрім того, чимало старовинних документів та фотографій ще й досі не увійшли до жодного видання, не отримали належного наукового опрацювання, ці документи залишаються непомітними у різноманітних родинних архівах.

У рамках реалізації проекту проводяться:

- Наукові експедиції селами району з метою виявлення, збору, фото- та відеофіксації історико-краєзнавчих матеріалів, зокрема, спогадів очевидців, народжених у 1920–1940-х рр.;
- Наукове опрацювання зібраного під час експедицій матеріалу, а також пошук й вивчення архівних документів;
- Підготовка відповідних історичних довідок про населені пункти району;
- Фотофіксація пам'ятників та інших пам'яток історії культури.

Українською Галицькою Асамблеєю для ефективної роботи над проектом для Бережанського краєзнавчого музею передано необхідні технічні засоби, зокрема, ноутбук, сканер, відеокамеру та диктофон. Слід зазначити, що виявлені в процесі збору матеріали будуть представлені в проекті «Локальна історія».

Робота над реалізацією проекту розпочалася у лютому 2015 р. Працівниками музею здійснено експедиції в 27 сіл Бережанського району. Здійснено інтерв'ю з понад 70 респондентами, що, загалом, становить понад 50 год., а кількість відсканованих фотографій та документів – понад 900 од. Сама ж електронна база матеріалів, зібраних у згаданих селах, становить понад 200 Гб пам'яті на електронному носії.

Відповідно до поставлених завдань проекту, респондентам пропонуються питання за такими блоками:

1. Біографічні дані респондента.
2. Спогади дитинства / польський період.
3. Період Другої світової війни. Німецька окупація.
4. Діяльність УПА.
5. Прихід «других совітів».
6. Колективізація.
7. Релігійне життя.
8. Топоніміка населеного пункту, перекази про його виникнення.

Найстаршому респондентові, з яким випала нагода поспілкуватися, це Михайлові Якимовичу, виповнилось 100 років 22 липня 2014 р. Народився п. Михайло в с. Бережниця Калуського району на Івано-Франківщині. У 1922 р. його родина переїхала до Мечищева. Загалом, на перший погляд, простий, непримітний чоловік, який прожив звичайне життя простого селянина, за винятком того, що відбув 5 років тюремного покарання за ухилення від служби у Червоній армії. Згодом довгі роки праці на цегельному заводі в с. Рай. Вразило те, що в такому поважному віці пан Михайло виявився цікавим співрозмовником, будучи при світлій пам'яті, доброму гуморі та

оптимістичному настрої. Момент знайомства з Михайлом Васильовичем приємним чином закарбувався у нашій пам'яті.

З-поміж інших, досить інформативних та цікавих інтерв'ю, слід відзначити спогади таких респондентів, як Ольга Мерещак (1929 р. н., с. Волиця), Степанія Желінська (1933 р.н., с. Лапшин), подружжя Марії та Михайла Синишиних (1934 р. н., 1928 р. н., с. Лапшин), сестри Анастасія та Марія Яреми (1929 р. н., 1932 р. н., с. Лапшин) Людмила Куца (1923 р. н., с. Двірці), Магдалина Паньків (1921 р. н., с. Стриганці), Ганна Музичка (1931 р. н., с. Рекшин).

Як результат роботи над цим проектом у Бережанському краєзнавчому музеї буде сформована велика база фотографічного, документального матеріалу, а головне, зібрано спогади очевидців, по кожному населеному пункту Бережанщини. У ході таких пошукових експедицій вдалося також поповнити фонди музею цікавими оригінальними експонатами. Всі ці матеріали будуть доступними дослідникам, краєзнавцям й, безперечно, стануть у пригоді при дослідженні історії сіл нашого краю.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Сьогодні колектив Бережанського краєзнавчого музею успішно організовує культурно-просвітницьку, науково-дослідну, експозиційну та фондову діяльність; займається також виставковою, видавничою та господарською роботами. Намагаємося донести до відвідувачів ідею самобутності рідного краю, залишити пам'ять про нас наступним поколінням. Пропонує своїм відвідувачам цікаві експозиційні вузли з раритетними експонатами. Репрезентує свої фондові колекції картин, нумізматики, декоративно-прикладного мистецтва, які будуть цікавими для дослідників історії та кожного відвідувача. Попри інформаційне і змістовне наповнення експозиції, вони, звичайно, потребують певного доповнення та оновлення.

Бережанський краєзнавчий музей розпочав декілька нових власних успішних проектів, які мають сьогодні продовження: щорічна Міжнародна конференція «Бережанська гімназія: сторінки історії», проект «Європейська ніч в музеї», проект «Локальна історія», видання серії ювілейних конвертів «Учні Бережанської гімназії». Слід зазначити, що про музей знають, до нас їдуть, нам пишуть, із нами консультуються.

Уже не перший рік Бережанський краєзнавчий музей проводить творчий проект «Бережанський краєзнавчий музей – як навчальна платформа». Цей проект об'єднує творчі заходи, інноваційні форми діяльності, майстер-класи, курси занять та інші розвивальні цикли для дорослих та дітей. Музейний захід охоплює всіх членів територіальної громади Бережанського району та гостей міста. Зокрема, музеєм поставлено за мету не просто «вкладати у дитячі голови» екскурсійну хронологічну теорію, а прищеплювати дітям уміння власних практичних досліджень.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ У БЕРЕЖАНСЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ

3.1. Поліпшення фондової роботи музею

Співробітники Бережанського краєзнавчого музею намагаються застосовувати сучасні технології в усіх сферах своєї діяльності. Не оминуло інновації й фондової роботи в установі, зокрема, завідувач фондами музею нині створює електронні інвентарні каталоги.

Із розвитком музейної справи в Україні виникає необхідність детального вивчення обліку музейних фондів і предметів. Сутність музейного обліку полягає у визначенні кількості, складу і стану в одиницях обліку музейних предметів і колекцій та відображенні вказаних пам'яток у фондово-обліковій документації музеїв для фіксування належності до певних класифікаційних груп, забезпеченні організаційної упорядкованості, можливості адресного пошуку та контролю за їх належністю і станом.

Об'єктами музейного обліку є пам'ятки – об'єкти природи, матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства. В природі та суспільстві існує чимало об'єктів і предметів, які мають наукову, художню, історичну або меморіальну цінність і через це зберігають значущість для музею. Їх прийнято називати предметами музейного значення. Для того, щоб набути статус музейного предмета, вони повинні пройти низку послідовних операцій, під час яких їх готують до тривалого зберігання та багатопланового використання.

Протягом останніх років актуального значення набуває вивчення стану комп'ютерного обліку предметів державної частини Музейного фонду України.

В Україні створена єдина інформаційна база даних Національного музейного фонду. У ній міститься інформація про всі найвидатніші експонати

українських музеїв. На завершальній стадії процесу каталогізації нової визначної пам'ятки кожен український музей зобов'язаний за уніфікованою методикою заповнити її «Науковий паспорт» і вислати його у Національну науково-довідкову базу музейного фонду.

Сьогодні в нашій державі створюються перші загальнодоступні бази даних про національні музейні збірки (див.: наприклад, сайт «Музейний простір України»), а також в мережі Інтернет відкрито декілька віртуальних музеїв і віртуальних експозиційних галерей реально діючих музеїв. Однак, за рівнем комп'ютеризації, публічності й доступності інформації про музейні скарби держави Україна ще значно відстає від сусідніх країн Європейського Союзу.

Наприклад, на сайті Бережанського краєзнавчого музею (який зараз переробляється і доступ до нього частково закритий. – *П.В.*) відвідувачі могли побачити 3-D екскурсію.

Музеї, які використовують новітні інформаційні технології, у здійсненні обліку та каталогізації предметів керуються різними підходами в описі й представленні даних. Для цього вони закупають іноземні продукти, або розробляють власні програми.

Бережанський краєзнавчий музей намагається вести електронний облік музейних предметів, але для подальшої роботи у цьому напрямку потрібно вирішити декілька проблем на державному рівні, і лише після їх вирішення приступати до подальшої роботи.

Для практичної реалізації проекту в Україні, а саме, створення програми електронного обліку музейних предметів в Україні необхідно залучити музейних фахівців, спеціалістів з інформаційних технологій, експертів; розробити та затвердити вимоги до програмного забезпечення, яке має використовуватися в музеях України для обліку одиниць зберігання з подальшим створенням єдиного державного реєстру; вивчити існуючі українські професійні розробки програмного забезпечення, які вже використовуються; провести серію методичних семінарів щодо практики впровадження програми в музейну роботу тощо [22].

Держава повинна забезпечити умови для якісного вирішення проблеми електронного обліку музейних предметів і створення їх реєстру. Український центр розвитку музейної справи подав пропозиції щодо уніфікації методик електронного обліку музейних предметів, а також становлення в нашій державі ринку спеціалізованого програмного забезпечення для музейних потреб. Для цього необхідно: по-перше, запровадити єдині стандарти обліку та опису музейних цінностей у масштабах усієї країни з виходом на створення єдиного державного реєстру; по-друге, суттєво зменшити ціни на програмні розробки та підвищити їх якість [34].

Необхідно створити відповідні нормативно-методичні документи, в яких відобразити чіткі державні вимоги і критерії оцінювання програмного забезпечення, яке може використовуватися для музейного обліку, а також методики електронної фіксації і опису пам'яток. Вимоги і критерії повинні отримати статус «державних стандартів», а методика опису – статус «інструкції».

Облік музейних предметів в електронній формі ведеться у музеях відповідно до Положення про Музейний фонд України та Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Музейний фонд України» та порядку його ведення [64]. Порядок технічного захисту інформації, що зберігається в електронному вигляді, визначається Законом України «Про захист інформації в інформаційно- телекомунікаційних системах» [65].

Необхідно зауважити, що музеї України багато років чекають на досить важливий документ «Інструкцію з обліку, охорони, зберігання музейних предметів та музейних колекцій державної частини Музейного фонду України». У проекті цього документу, зокрема, говориться, що оформлення облікової документації за допомогою автоматизованих інформаційних систем передбачає обов'язкову наявність рукописного примірника книги надходжень. Інвентарні книги і спеціальні інвентарні книги можуть заповнюватися у спосіб комп'ютерного набору за наявності рукописного примірника книги надходжень і паспорта музейного предмета (як зразок для ідентифікації і захисту інформації

про предмет, виконаного у електронний спосіб). В роздрукованому вигляді ця інформація має бути в формі тому інвентарної книги чи спеціальної інвентарної книги, ступінь захисту якої визначається інструкцією [67].

Таким чином, запровадження електронного обліку музейних предметів у розвитку музейної справи в Україні є актуальним питанням. Для цього необхідно вирішити низку проблем. Найголовніша з них – це створення вітчизняного програмного забезпечення у цьому сегменті. Це стосується не лише Бережанського краєзнавчого музею, але й усіх музеїв, оскільки музейний фонд є національним багатством України і невід’ємною складовою частиною її культурної спадщини. Також важливим є створення відповідної нормативно-методичної бази обліку музейних предметів в електронній формі.

3.2. Інновації в експозиції музею

На підставі творчого переосмислення новітніх положень музейної практики поступово викристалізовується концепція сучасної експозиційної роботи, важливою проблемою якої є прагнення зберегти та посилити суспільну значущість, зацікавленість, актуальність і популярність музейних установ серед відвідувачів. У таких реаліях трансформується сама ідея експозиції, як чогось непорушного і сталого в часі [2].

Експозиційна робота – це один із напрямів музейної діяльності, основний зміст якої полягає в проектуванні експозиції, монтажі та демонтажі експозицій, проведенні реекспозиції, нагляді за станом експозиції, організації тематичних виставок, веденні поточної експозиційної документації. Експозиційна робота в музеях завжди перебувала в центрі уваги, оскільки вона тісно пов'язана з іншими видами науково-дослідницької діяльності [50]. Інтерес суспільства до музейно-експозиційної творчості істотно посилюється наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у зв'язку з необхідністю вивчення і збереження історико-культурної спадщини, реконструкції об'єктивної картини історичного буття народу, подій і процесів, які відбувалися на українських землях. Експозиційна робота сприяє дослідженню пам'яток історії та культури, які є «складовою частиною національної історико-культурної спадщини» [58]. Це дає можливість висвітлити соціальний досвід і поступальний розвиток людства.

«Експозиція – обличчя кожного музею, результат усієї його різноманітної діяльності» [32]. Організація постійних експозицій і періодичних виставок становить специфічну форму представлення, публікації та апробації музейних предметів. Інколи з метою перевірки експозиційних ідей і концепцій створюють пробні та експериментальні експозиції.

Сучасне музеєзнавство експозицію розглядає як цілісну предметно-просторову систему, у якій музейні предмети й інші експозиційні матеріали, об'єднані концептуальними (науковим і художнім) задумами.

Слово «експозиція» походить від латинського дієслова *expono* (виставляти напоказ, розкладати) і похідного від нього іменника *expositio* –

виклад, опис. На перших етапах розвитку музейної справи термін «експозиція» і «виставка» вживалися як рівнозначні, адже слово «exposition» у перекладі означає «виставка». Тільки порівняно недавно термін «експозиція» став означати порівняно постійний, а «виставка» – тимчасовий публічний показ музейної спадщини [21]. В експозиційній роботі виставка – це музейна експозиція, що має регулярно змінюваний склад експонатів [51].

Важливим завданням експозиції є привернути увагу суспільства, відвідувачів до певної проблеми, події, факту, явища. Щоб відтворити історичну достовірність факту, простежити послідовність процесу, музейні працівники застосовують документально-образний підхід. Досягнення цього завдання стає можливим завдяки використанню музейних колекцій, до яких належать документи, листи та фотознімки, архівні джерела та опубліковані документи. Тому експозиція – це предметно-документований художній образ відображеної епохи, періоду або окремої події чи явища.

Як частина музейного зібрання, яке виставлене для публічного огляду на тривалий термін, музейна експозиція є, по-перше, результатом наукової розробки теми експозиції з урахуванням музейних матеріалів, по-друге, специфічним твором, у якому засобами архітектури і пластичних форм мистецтва створюється експозиційний образ на вибрану тему, здатний естетично вплинути на відвідувача. Стаціонарна музейна експозиція є основною формою популяризації колекцій і пропаганди історичних знань музейними засобами.

Зовнішня та внутрішня організація експозиційних образів у певній послідовності та в певному просторі, що будується на основі проблемної композиції, забезпечує створення експозиційного сюжету.

Кожна експозиція має свій зміст, виражений у її концепції. Зміст експозиції – це сукупність систематизованої та інтерпретованої інформації, відповідно до пізнавальної та виховної мети науково-просвітницької діяльності музею. Вона реалізується завдяки усьому комплексу експозиційної роботи, що є підсумком пошуково-дослідницької, збиральницької, фондової роботи

творчого колективу працівників музейної установи і слугує основою для реалізації освітньо-виховної функції.

Основою експозиції є музейний предмет, тобто пам'ятка, взята із середовища існування і що входить до складу музейного зібрання після її наукової обробки. Музейний предмет має великий інформаційний і комунікаційний потенціал.

В експозиційній роботі використовують не будь-які музейні предмети, а тільки ті, що володіють визначеною сукупністю ознак і властивостей (є оригінальними пам'ятками історії і культури, джерелом знань та емоційного впливу, засобом виховання та освіти). В експозиції вони знаходять новий статус: стають експонатами, є матеріалом для формування наших уявлень про ту чи іншу добу.

Експонати (експозити) – це науково організована сукупність музейних предметів (пам'яток), виставлених для загального огляду, і які є структурною частиною експозиції. Їхній добір і розміщення ґрунтуються на основі розробленої колективом музею наукової концепції. Вони слугують засобами для вираження визначеного змісту, отже, утворюють знакову систему. Сукупність експонатів становить експонатуну, а організація експозиції є процесом добору логічної наукової композиції експонатів.

Експозиційна робота тісно пов'язана з пам'яткоохоронною діяльністю, що ставить своєю практичною метою виявлення, дослідження, збереження і використання пам'яток історії та культури. Адже експозиція – це своєрідний зв'язок із минулим, проекція людиною сьогоденного образу світу і себе в те, що давно минуло. Вона допомагає створити уявлення людини про минуле за допомогою експонатів. Експонати виконують роль інформаційного посередника між минулим і сучасністю, несучи певну інформацію про суспільство, що його породило. «Відчуття історії і відповідальності перед історією виховує в людях вищу форму соціальності» [42].

Так, експозиційна робота музеїв забезпечує своєрідний зв'язок сучасності із минулим, сприяє дослідженню національної історико-культурної

спадщини і допомагає сучасним музеям зреалізувати свої найважливіші функції: пізнавально-інформаційну, популяризаційну, навчально-просвітницьку та рекреаційну. Вона сприяє формуванню художніх смаків людей, почуттю гордості за наше славне минуле і виховуванню почуття відповідальності за майбутнє, дає змогу модернізувати форми музейної комунікації з метою ефективного впливу на розвиток суспільства. Ефективність експозиційної роботи ґрунтується на узагальненні колишнього експозиційного досвіду і використанні сучасних експериментальних методів та інформаційних технологій – комп'ютеризації фондів, створенні баз даних, музейних сайтів, посилення інформативності й комунікативності музейної експозиції. Під час експериментів широко застосовують макетування та комп'ютерне моделювання, що дає змогу виявити найоптимальніший варіант експозиційного рішення. Творче використання різних нових прийомів експозиційної роботи, майстерність художнього оформлення експозиції допомагає без театральності і формалізму з усією наочністю розкрити велику образну силу та неповторність експонатів, їхню взаємодію й цілісність, красу матеріалу, дає можливість глядачеві проникнути в особливості та суть експозиції, глибоко зрозуміти її художні основи та естетичні структурні особливості.

Побудова експозицій сучасних музеїв ведеться за двома основними проектними схемами:

лінійна схема – передбачає послідовне поздовжнє представлення горизонтальними рядами пам'яток і стендів у залах, що переходять одна в одну;

комплексна схема – передбачає повне відтворення первісного середовища, де експозиційну цінність становить буквально все, що оточує відвідувача. За такою проектною схемою відтворюються інтер'єри гробниць-мавзолеїв, прадавніх храмів, жител, меморіальних кабінетів, природного ландшафту тощо).

Для оптимального компонування експозиційних матеріалів у тематичних чи ансамблевих комплексах науковий співробітник разом з

художником вибирає експозиційні прийоми, тобто способи групування експозиційних матеріалів.

Існують такі найпоширеніші експозиційні прийоми:

- виділення експозиційних центрів і чільних експонатів, що мають максимальне сутнісне й образне навантаження;
- розрядка шляхом створення ділянок порожнього простору навколо найважливіших експонатів з метою акцентування на них уваги;
- виявлення логічних, образно-естетичних та сприйняттєво-візуальних зв'язків між предметами;
- зіставлення або протиставлення (прийом контрастного показу);
- «масований» показ однотипних предметів, сконцентрованих на невеликій площі;
- розташування експонатів, котрі вимагають розгляду з близької відстані, у межах найзручнішого для огляду експозиційного поясу – вздовж смуги вертикальної поверхні експозиційного приміщення на рівні від 70–80 см (нижня межа) до 200–220 см (верхня межа) від підлоги;
- виділення першого і другого планів, а також створення схованого плану експозиції в турнікетах, касетних стендах тощо;
- застосування дзеркал, луп, обертових подіумів та інших технічних засобів.

Уміння побудувати цікаву експозицію, органічно «вписану» у простір виставкової зали, – це складне поєднання науки й естетично-мистецьких канонів. Адже від того, яким буде дизайн майбутньої експозиції, нерідко залежить її популярність серед екскурсантів. Проте в основі побудови музейних експозицій визначальним залишається принцип наукової репрезентативності.

В добу інформаційного «буму» актуальною проблемою експозиційної діяльності сучасних музеїв є прагнення утримати «планку» суспільної зацікавленості, актуальності й популярності установи серед

відвідувачів. У таких реаліях трансформується сама ідея експозиції як чогось непорушного й сталого в часі.

Західні музеї вирішують цю проблему шляхом постійного оновлення експозиції (не плутати із частковою чи повною зміною теми й предметної суті експозиції та з тимчасовими виставками). Художники та дизайнери цих музеїв перебувають у невпинному творчому пошуку ідей видозміни тла, сюжетно-образної символіки, засобів емоційного відображення й анімації музейних експозицій, доповнення їх новими предметами з відповідною трансформацією логіки побудови всієї композиції та маршрутно-акцентного проведення й екскурсійного огляду.

Найактивніше в напрямку постійного оновлення своїх експозицій працюють американські музеї, керуючись кредо: сталість експозиції – це смерть музею як популярного публічного закладу. Тон музейних інновацій задають американські музеї сучасного мистецтва, в яких експозиції зазнають докорінних змін чи не через кожних три – п'ять років (і в той же час залишаються експозиціями, а не вервечкою постійно змінних виставок). Характерний приклад: нью-йоркський Музей воскових фігур мадам Тюсо в середині 2006 р. негайно зреагував на народження у подружжя голлівудських «мегазірок» – Бреда Пітта й Анжеліни Джолі – донечки Шіло Новель і швиденько перемодельював власну експозицію таким чином, що її осердям стали виставлені на огляд силіконові копії щасливої всесвітньо відомої сім'ї. Цей експозиційний хіт став комерційно найуспішнішим музейним блокбастером світу за 2006 р. Адже, кількість американців і туристів з інших країн, які прийшли у музей, щоб помилуватися крихіткою Африкою та її «зоряними» батьками, доторкнутися до них, оцінити дизайн і смак вбрання улюблених зірок, поплескати по плечу Бреда Пітта чи уважніше придивитися до наколок на відкритих частинах тіла Анжеліни Джолі й, зрештою, сфотографуватися на пам'ять разом із зоряним подружжям, ще до середини 2006 р. перевищила цифру 1 млн осіб.

Скептики щодо цього прикладу лише похитають головою: мовляв, а що можна порадити класичному обласному історичному чи археологічному музеєві – теж ліпити силіконові копії історичних персонажів чи пересувати місцями експонати в залах? Їм варто поставити зустрічне запитання – а що ж тут такого? Чому б не урізноманітнити експозицію українських музеїв історичного і краєзнавчого профілів тими ж таки силіконовими копіями – науковими реконструкціями зовнішнього вигляду, вбрання й автентичного озброєння чи прикрас чоловіків і жінок культури Трипілья, Ямної спільноти, Чорноліської, кіммерійської, скіфської, грецької й римської, сарматської, готської, гунської, антської, ранньослов'янської, хазарської, печенізької, половецької, давньоруської, литовсько-руської, козацької й новоісторичних етнокультурних епох історії України? Чому б не створювати з ними ансамблеві експозиції (як це є в окремих українських історичних та етнографічних музеях), чому б не репрезентувати суспільству, поряд із документами, відтворені образи видатних політичних і культурних діячів України XIX–XX ст.

Ще одна інновація, яку варто активно переймати українським музеям, – запровадження правила проведення в музеї суспільно резонансних презентацій не рідше одного-двох разів на квартал. Для проведення попередньо «розпіарених» презентацій (створення суспільного ажіотажу й бажання відвідати цю акцію) музею не потрібно вигадувати казна-що. Традиційними предметами презентації для українських музеїв мають стати випуск нового мистецького альбому чи каталогу, книги відомого вченого (історика, археолога, мистецтвознавця, етнолог), будь-яка нова археологічна знахідка останнього польового сезону, яка має певне інформаційне навантаження і вже завдяки одному цьому цікава широкій публіці, кожна нова передана музею (або придбана ним) картина чи приватна колекція, кожен експонат, видобутий з фондів «надр» музею допитливим дослідником і по-новому ним інтерпретований тощо [51].

У час стрімкого розвитку нових інформаційних технологій людина стає володарем значної кількості знань і засобів комунікації. За підрахунками

вчених, за останні 30 років інформаційне поле збільшилася так само, як за попередні 5000 років. Обсяг інформації подвоюється кожні 5 років. Нові аудіо-, відео-, комп'ютерні технології в тисячі разів збільшуючи пізнавальні можливості людства, з безжалісною активністю впроваджуються у внутрішній світ людини. Все більше осягаючи віртуальну реальність, задовольняючи через неї свої естетичні потреби і потреба в спілкуванні, наш сучасник все далі відходить від самого себе. Актуальна модель свідомості сучасної людини перестає включати такі поняття, як «споглядання», «занурення», «відчуття». Сучасний глядач (читач, відвідувач і т. д.) розбалуваний і перебірливий. І тут у працівників музеїв виникає проблема: як залучити людей в музеї? Як змусити прийти в наші музеї людину, яка легко може подивитися «віртуальну начинку» музею по Інтернету? Поки що наші українські музеї не настільки інтерактивні, але все ж сайти у всіх музеїв вже є. Тут мова йде про європейських, американських, японських і т. д.

Відповідь, на перший погляд, проста: створення сучасної експозиції вимагає новаторського підходу, відмінного від всіх раніше використовуваних і їх критичної переоцінки та переосмислення, експерименту, свободи в засобах вираження. Завдяки залученню до творчого процесу художньо-виражальних засобів, експозиція набуває нову якість, стає самостійним художнім жанром експозиційного дизайну. Крім того, художня експозиція (музейна або галерейна, велика або камерна, групова або персональна, ретроспективна або тематична і т. д.) – одне з небагатьох місць, де в наш час можливий безпосередній контакт між художником, його твором і глядачем. Будь-які інші засоби (телебачення, мультимедіа, художні галереї в системі Інтернету, художні поліграфічні видання тощо) призначені одночасно для величезного числа людей і ні до кого не адресовані особистісно, вони показують твір опосередкованим, користуючись певною мовою інтерпретації, властивим їм [84].

Тому співробітники музею, працюючи над залученням відвідувачів, так само повинні розуміти, що своїми діями вони виховують відвідувача музею,

«окультурюють» його, дають можливість доторкнутися до творів людського генія не опосередковано, а в реальності.

Але, якщо вдуматися, втілити бажані якості сучасної експозиції в реальність є неймовірно складно. Це вимагає від автора наукового обґрунтування, виявлення закономірностей взаємних відносин об'єктів показу, звичайно ж, незвичайних знань в області експонування, фантазії, творчого, «закоханого» у свою справу підходу (навіть не варто згадувати про матеріальні витрати). І тут стає особливо актуальним зміст цієї роботи, тому що для того, щоб автору створити щось революційно нове або просто якісний продукт, необхідно розуміти, що таке саме по собі музейне експонування, звідки бере воно свій початок, якими прийомами користувалися протягом свого існування автори експозицій, як раціонально вибудувати предмети експозиції, щоб вони привернули увагу, запам'яталися, справили враження на музейного відвідувача. Осмисленню процесу історії експозиційної справи, полегшенню виявлення внутрішніх закономірностей і можливості наукового узагальнення допомагає його періодизація. Крім того, можливі випадки, коли, наприклад, експозицію стилізують під наукові кабінети або кунсткамери кінця 19 століття – тут знання в цій сфері просто необхідні.

Період 80-90-х рр. виявився для мистецтва музейної експозиції певною мірою періодом стабілізації, осмислення та вдосконалення. У цей період значно активізувався пошук нових шляхів розвитку експозиції, осмислення процесу їх створення в усіх аспектах. Постало питання визначення нових підходів у розумінні експозиції як мистецтва в загальному контексті сучасної культури [46].

Мистецтво музейної експозиції за останні роки остаточно утвердилося у статусі самостійного і самоцінного жанру творчості, обумовленого багатьма сучасними естетичними і загальнокультурними передумовами. Воно значною мірою визначилося загальнокультурною ситуацією, зміною соціокультурного замовлення суспільства і передусім загальними художніми та архітектурними концепціями.

Експозиційна творчість є нічим іншим, як середовищем творчості. У його завдання входить комплексне створення «концептуально» зумовленого середовища, яке органічно включає в себе певне співвідношення низки компонентів – тематики, архітектури, декорування, дидактичного матеріалу. Цей ряд компонентів, об'єднаний єдиним задумом, несе велику кількість інформації і є одним з головних каналів музейної комунікації. Всі ці аспекти разом і є сучасним поняттям музейної експозиції (а це праця музейного працівника, художника-експозиціонера і т. д.).

Якщо експозиції минулих років (наприкінці ХХ століття) тяжіли до статичного типу, то останні роки привнесли в музей динаміку, що виразилася не стільки в залученні сучасних технічних засобів, скільки в динамізмі авторської інтерпретації показуваної теми. Крім того, експозиція наших днів все більше набуває рис гри.

Спробуємо проаналізувати цю ситуацію з точки зору еволюції організації музейної експозиції. Все почалося з Античного періоду: за багатьма ознаками музей близький до храму (саме туди древні греки та римляни приносили підношення своїм богам, які надалі стали основою кімнат рідкостей, галерей і т. д.). Таким чином, спочатку предмет був включений у визначений візуально-концептуальний ряд (предмети однієї стилістики, однорідних матеріалів, присвячені одному й тому ж). Надалі концепція експозиції залежала від типу культури, від пануючих в тому часі естетичних критеріїв, моди, інтересів. Як ми вже знаємо, з епохою Ренесансу пов'язана поява перших музеїв і розвиток мистецтва організації експозиції. Аж до ХХ століття експозиція створювалася на принципах споглядальності, описовості, ілюстративності.

ХХ століття стало новатором і творцем величезної кількості речей і винаходів, це так само наклало свій відбиток і на характер експозиції, на характер сприйняття глядачем експонатів, взагалі на тематику самих виставок і зборів. З'являються праці з виставкової діяльності, систематизують накопичений досвід, що дають уявлення про працю музеєзнавців з інших країн. Все це робить роботу музеєзнавця ХХ ст. більш складною, але і більш цікавою.

У наш час з'являються нові можливості для людей, які займаються експонуванням. Тут на допомогу приходить техніка: фото-, кіно-, аудіо-, комп'ютерна. Все, що можна зробити в музеї з допомогою цих видів техніки, загальнодоступне, так як є мовами-інтеграторами масової культури. Ці «мови-інтегратори» змінюють і саму суть експозиції, адже змінюється форма передачі інформації. Змінюється форма передачі інформації, змінюється і темп побудови візуально-вербального ряду (прискорюється, стає більш динамічним), збільшується кількість інформації, яка цікавить глядача, але й те, що він може сприйняти.

Крім того, сучасна експозиція відрізняється масштабністю: експозиція може розташовуватись на великих просторах, включати в себе архітектурні комплекси, так само може включати в себе певний театральний сюжет, сценарій, тобто тяжіє до театру, фільму, сюжетному дії. У цій ситуації експонат, який мав на протязі вже двох-трьох століть головне значення, набуває глобального значення, включаючись в різні рівні розуміння сенсу експозиції. Крім того, в сучасних експозиціях також використовуються прийоми сучасного образотворчого мистецтва – колаж в рамках постмодернізму.

Таким чином, сучасні тенденції виражені в прагненні до синтезу видів і жанрів мистецтва, до з'єднання усього цього розмаїття, яке пропонує сучасна культура в експозицію. Експозицію, яка буде задовольняти вимогливий смак сучасного відвідувача, що виріс на телебаченні та Інтернеті.

Якщо почати описувати сучасне становище західних музеїв, то тут слід згадати використання новітніх технологій у створенні музейної експозиції, вдосконалення рівня дизайну експозиції. Це все призвело до перенасичення музейної експозиції технологіями, що перетворило музей в якийсь такий же функціональний, технічно не живий об'єкт, як автомобіль або новітній інтер'єр (наприклад, експозиція мистецтва Стародавнього Єгипту музею Метрополітен у Нью-Йорку, експозиція Музею прикладного мистецтва в Празі і т. д.)

Що ж стосується сучасних вітчизняних музеїв, то тут дещо інша специфіка чинності вантажу традицій Радянського Союзу. Наш музей

позбавлений того максимуму технологій, якими вільно користуються на Заході. У цих скрутних умовах музеєзнавці намагалися і намагаються всіма доступними способами привернути увагу відвідувача і скласти найбільш привабливу і цікаву колекцію.

В Україні діє понад 4 тисячі музеїв різного статусу і спеціалізації. За кількістю і якістю музейних колекцій наша країна потенційно є одним з найпотужніших музейних центрів Європи і може стати центром світового культурного туризму. Тим не менш, музейна система України зараз переживає глибоку кризу, викликану цілим комплексом проблем. Серед головних – відсутність стабільного фінансування, проблема кадрів, невміння музеїв адекватно реагувати на виклики сучасності, відсутність спілкування між музейними фахівцями і т. д. [79].

3.3. Удосконалення екскурсійної роботи музею

Важливою складовою роботи Бережанського краєзнавчого музею, як і більшості музеїв світу, є проведення екскурсій. Екскурсія, відповідно до міжнародних стандартів, являє собою колективний огляд експозиції за певним маршрутом під керівництвом екскурсовода з пізнавальною, освітньою, науковою та виховною метою, а також служить для задоволення естетичних потреб.

На превеликий жаль, з розвитком сучасних технологій та необмеженим доступом до інформаційного простору, сучасні школярі вважають, що музей – це пережиток минулого. Проте, сьогодні наукові співробітники музеїв борються за молодого відвідувача, пропонуючи йому цікавий і якісний оглядовий продукт, змінивши формат екскурсії на більш пізнавальний, створивши інтерактивні освітні програми, задовольнивши потреби дітей у враженнях і практичних навичках.

Співробітники Бережанського краєзнавчого музею намагаються включати до своїх екскурсій інтерактивні елементи. Вони вважають, що для молоді аудиторії найбільш актуальною є саме ігрова діяльність.

Працівники з німецьких, шведських, американських, російських, українських музеїв тощо, які на сьогоднішній день застосовують ігрові моменти під час своїх оглядових заходів, стверджують, що гра – це цікава, оригінальна і, разом з тим, духовно насичена форма дозвілля, яка стимулює у дітей інтерес до музею, збільшує кількість його відвідувачів; допомагає учням емоційно розважитись, вільно висловити власну думку, а також занурити школярів у вир історичних подій, активізуючи їхню увагу, сприйняття, уяву, пам'ять і мислення [6].

До створення креативних методик проведення екскурсій зверталось багато працівників культури у різні часи й різних країнах. Зокрема, для науковців зі США ігрова діяльність завжди виходила на перший план [16]. Історія радянської музейної педагогіки слугувала прикладом для українських і російських любителів інноваційних технологій. Так, М. Юхневич відома

завдяки своїм статтям про музейні ігри. У них вона заохочує до більш широкого використання методів театралізації, створення умов для самостійної творчої діяльності дитини [28].

На мою думку, доречно навести приклади роботи деяких закладів культури, з яких потрібно брати приклад і впроваджувати інноваційні пізнавально-розважальні заходи. Наприклад, у м. Нетішин Хмельницької області у галереї «Арт-ПЛАСТ» була проведена екскурсія-гра під назвою «Казковий світ Марії Приймаченко». Там діти ставали активними учасниками творчого процесу, під час якого юний «митець» створював картину прямо перед очима глядачів, залучаючи до цього однокласників. Відвідувачі вигадували дивовижні назви до полотен художниці. Завдяки творчо-ігровим елементам заняття, вдалося викликати в учнів прагнення творити [23].

У своїй роботі Бережанському краєзнавчому музеєві потрібно взяти до уваги досвід Художньо-меморіального музею Івана Труша (м. Львів), працівники якого розробили для відвідувачів молодшого і середнього шкільного віку віртуальну мандрівку за матеріалами живописної серії Івана Труша «Подорожі Єгиптом та Палестиною», інтерактивний літературно-мистецький проект «Шевченкіана Івана Труша». Науковці стверджують, що у ході тематичних оглядів учні отримали навички опису живописного полотна, взяли участь у творчих завданнях, вікторинах та інтерактивних іграх [18].

Не можна не звернути увагу на розробку працівників Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Явроцького, де проводяться «театралізовані екскурсії з використанням ляльки, яка у казковій, ігровій формі допомагає дітям відчувати атмосферу минулих часів», а також з переодяганням наукової співробітниці у музу історії Клію, яка для того, щоб розгадати назву її машини часу [26].

Варто згадати Херсонський обласний художній музей ім. О. О. Шовкуненка, який розпочав реалізацію проекту «Музей, який вабить». Привернути увагу учнів має пізнавальна гра під назвою «Виставковий турнір» з елементами путівника по музею. Її учасники збиратимуть карти із зображенням

експонатів, створюватимуть власні виставки, знайомитимуться з жанрами образотворчого мистецтва на основі колекції [61].

Цікавими є пропозиції співробітників Російського державного музею образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна. Вони пропонують своїм відвідувачам детективи в музеї, в яких школярі повинні розгадати секрет «зникнення» статуї мадонни, знайти князівський скарб, встановити достовірність декількох шедеврів і відновити справедливість щодо важливих історичних персонажів. Наукові працівники наголошують, що всі учасники розслідування мають бути екіпіровані аксесуарами детективів-любителів. Ігри передбачають самостійне проходження маршруту, а всі завдання пов'язані з музейними творами [20].

Незвичною є розробка мистецтвознавця Наталії Кульчицької, яка проводить унікальні інтерактивні екскурсії по музеям Москви. Вона, зокрема, пропонує молодим шанувальникам культури такі теми: «Оживлення скульптури», де учні виконують пантоміми; «Скульптор і глина», де дитина-скульптор повинна так посадити партнера, щоб його поза точно збігалася з позою статуї; «Я – екскурсовод», коли відвідувачі мусять уявити себе екскурсоводами і коротко розповісти про експонати, які їм найбільше сподобалися [38].

Наукові співробітники Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького розробили методику використання ігрових моментів під час оглядових і тематичних екскурсій з нагоди різноманітних свят: Всесвітнього дня дитини, Дня Європи в Україні, Міжнародного дня музеїв, Дня захисту дітей, Дня друзів, Міжнародного дня Клубу веселих та кмітливих (КВК).

Огляд їхніх експозицій відбувається у формі цікавих ігрових подорожей, мета яких: ознайомити школярів з образотворчим мистецтвом; навчити дітей впізнавати живописні твори і коротко описувати зміст картин; виховувати у відвідувачів естетичні почуття, любов до природи, вміння бачити красу навколишнього світу; розширити словниковий запас учнів мистецтвознавчими термінами; виробити у дітей звичку зосереджуватися,

працювати вдумливо, самостійно; розвинути у школярів увагу, пам'ять, потяг до знань; навчити молодь працювати разом і радіти командним успіхам.

Враховуючи досвід інших музеїв, Бережанський краєзнавчий музей впроваджує нові інтерактивні методи ведення екскурсій, таким чином, залучає до музеї все більшу кількість відвідувачів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Бережанський краєзнавчий музей застосовує сучасні технології в усіх сферах своєї діяльності.

Протягом останніх років актуального значення набуває вивчення стану комп'ютерного обліку предметів державної частини Музейного фонду України.

Запровадження електронного обліку музейних предметів у розвитку музейної справи в Україні є актуальним питанням. Для цього необхідно вирішити низку проблем. Найголовніша з них – це створення вітчизняного програмного забезпечення у цьому сегменті. Держава повинна забезпечити умови для якісного вирішення проблеми електронного обліку музейних предметів і створення їх реєстру.

Що ж стосується експозиційної роботи, то у наш час з'являються нові можливості для людей, які займаються експонуванням. Тут на допомогу приходять техніка: фото-, кіно, аудіо-, комп'ютерна.

Змінюється форма передачі інформації, змінюється і темп побудови візуально-вербального ряду (прискорюється, стає більш динамічним), збільшується кількість інформації, яка цікавить глядача, але і те, що він може сприйняти.

Важливою складовою роботи Бережанського краєзнавчого музею, як і більшості музеїв світу, є проведення екскурсій. Сьогодні наукові співробітники музеїв борються за молодого відвідувача, пропонуючи йому цікавий і якісний оглядовий продукт, змінивши формат екскурсії на більш пізнавальний, створивши інтерактивні освітні програми, задовольнивши потреби дітей у враженнях і практичних навичках.

Таким чином, враховуючи досвід інших музеїв, Бережанський краєзнавчий музей, впроваджує нові інтерактивні методи фондової, експозиційної роботи, ведення екскурсій, таким чином залучаючи до музеї все більшу кількість відвідувачів.

ВИСНОВКИ

До пошуку інноваційних форм і методів взаємодії з відвідувачем у рамках музейного простору співробітників музею підштовхують зміни, які відбуваються в музейній аудиторії в добу постмодернізму. Йдеться про зміну ціннісних орієнтирів, про прагнення сучасного покоління до розваг у сприйнятті різних видів і форм мистецтва. У зв'язку з цим постає проблема зменшення ефективності деяких традиційних форм музейної роботи. Водночас, сучасним музеям доводиться конкурувати за вільний час відвідувача з телебаченням, торговельно-розважальними й культурно-відпочинковими центрами.

Як свідчать соціологічні дослідження, людина, яка побувала в одному з музеїв, з великою ймовірністю зацікавиться іншими. Тому необхідно за допомогою новітніх технологій сформувати розвинену інформаційно-комунікаційну структуру, що містить у собі не лише комп'ютеризацію й інформатизацію музею, але й систему постійно діючих комунікативних зв'язків та інформаційного обміну між музеями в межах держави й глобальних мереживних альянсів у світі.

Фахівці зазначають, що сьогодні потрібно звернути увагу на необхідність перегляду та модернізації багатьох сформованих за попередні десятиліття методів і прийомів музейної роботи, її організації та забезпечення необхідними ресурсами. Слід активно застосовувати нові інформаційні технології в музейній справі, впроваджувати інновації в експозиційній діяльності, застосовувати технічні винаходи, які сьогодні використовуються під час зберігання музейних предметів у фондосховищах та експозиціях.

Варто відзначити, що Бережанський краєзнавчий музей активно застосовує інноваційні технології у своїй діяльності. Це проявляється, насамперед, у заходах музею: щорічній Міжнародній науковій конференції «Бережанська гімназія: сторінки історії», проекті «Європейська ніч в музеї»,

проекті «Локальна історія», виданні серії ювілейних конвертів «Учні Бережанської гімназії» тощо.

Особливо активно інновації проявляється у проекті «Бережанський краєзнавчий музей – як навчальна платформа», який об'єднує творчі заходи, майстер-класи, курси та інші розвивальні цикли для дорослих і дітей, в контексті яких музей ставить за мету прищеплювати відвідувачам уміння власних практичних досліджень.

У Бережанському краєзнавчому музеї розглядають різні методи неформальної освіти: проводяться різноманітні тренінги, завдяки яким учасники отримують нові знання; відбуваються майстер-класи, на яких учасники діляться своїми навичками. Співробітники музею прагнуть залучити до своїх залів, насамперед, молодого відвідувача, якому пропонують цікавий і якісний оглядовий продукт, змінивши формат екскурсій на більш пізнавальний, створивши інтерактивні освітні програми, задовольнивши потреби дітей у враженнях і практичних навичках. У музеї розробляється методика використання ігрових моментів під час оглядових і тематичних екскурсій з нагоди різноманітних свят.

Співробітники Бережанського краєзнавчого музею намагаються включати до своїх екскурсій інтерактивні елементи. Вони вважають, що для молоді аудиторії найбільш актуальною є саме ігрова діяльність, адже гра – це цікава, оригінальна і, разом з тим, духовно насичена форма дозвілля, яка стимулює у дітей інтерес до музею, збільшує кількість його відвідувачів; допомагає учням розвинути емоційну складову, вільно висловлювати власну думку, а також занурити школярів у вир історичних подій, активізувати їх увагу, сприйняття, уяву, пам'ять і мислення.

У Бережанському краєзнавчому музеї намагаються застосовувати сучасні технології в усіх сферах діяльності, таких, як фондова, екскурсійна, експозиційна тощо. Зокрема, у музеї запроваджено електронний облік музейних предметів, однак, для подальшої роботи у цьому напрямку потрібно вирішити

проблеми на державному рівні щодо уніфікації роботи. Водночас, Бережанському краєзнавчому музею потрібно врахувати досвід інших музеїв.

Проведений аналіз інноваційних форм діяльності музеїв, зокрема, Бережанського краєзнавчого музею, дозволяє зробити щодо цього наступні узагальнення, висновки і рекомендації:

1. Музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Музей працює у таких напрямках: культурно-освітній і науково-дослідній, експозиційній, фондovій, видавничій, реставраційній, пам'яткоохоронній роботі, комплектуванні музейних зібрань. Основна перевага музеїв – це можливість використовувати щось цінне й автентичне у своїх послугах і в такий спосіб зацікавити відвідувача.

В Україні розвиток культурно-освітньої роботи музеїв сприяє виникненню різноманітних форм і видів діяльності. Найпоширенішими з них є: екскурсії, лекції, систематичні зустрічі з відвідувачами, тематичні вечори й конференції, робота пересувних музеїв, зустрічі з видатними людьми, тематичні виставки, дні відкритих дверей тощо.

2. Музей може здійснювати одночасний вплив на інтелектуальну, емоційну й моральну сфери особистості, активізуючи при цьому чуттєве сприйняття, актуалізуючи особистий досвід і стимулюючи ціннісне ставлення людини до свого оточення, у цьому й полягає його унікальність музею. Сучасні музеї активно реалізують інноваційно-освітню діяльність у ході різноманітних заходів, однак розуміння, яким має бути сучасний музей, та як ефективніше здійснювати роботу з аудиторією, у кожного музею своєрідне.

3. Важливе завдання музеїв – впровадження своїх відвідувачів у русло свідомості екологічної взаємозалежності. Це означає, що вся робота музею має бути просякнута екологічною орієнтацією (йдеться не лише про природничі

музеї), починаючи з відбору майбутніх фондкових предметів й закінчуючи формами комунікацій.

4. Потрібно усвідомити, що музеї змушені діяти між двома «полюсами відповідальності». Вони повинні зберігати інтегральність предметів, як свідчення про існування певної дійсності, а також уможлилювати користування цими предметами, сприяти розвитку нашого суспільства.

5. Запровадження інноваційних технологій у музеях України можна поділити на такі етапи:

- перший етап (кінець 90-х рр. XX ст. – 10-і рр. XXI ст.) – поява музейних сайтів, введення в музейну діяльність аудіогідів, ін. технічних пристроїв, які покращують музейний сервіс;

- другий етап (з 10-х рр. XX ст.) – в музейній справі розпочато використання QR-кодів, налагоджується зворотній зв'язок між музеями.

6. Інноваційні технології у музейній справі України:

Інтернет-сайти (з 1998 р.)

Аудіогіди (з 2006 р.)

Інтерактивні музеї (з 2012 р.)

QR-коди (з 2013 р.)

Google Art Project (з 2013 р.)

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у вивченні просування музеїв в соціальних мережах як чинника збільшення відвідуваності музеїв України та світу.

7. Інноваційні технології займають важливе місце в роботі сучасних музеїв. Новітні технічні засоби дозволяють значно розширити можливості експозиції в показі експоната, в наданні додаткової текстової та графічної інформації, показати відсутні експонати, організувати віртуальні виставки, екскурсії, майстер-класи. Необхідність технологічної модернізації музеїв обумовлена істотним ускладненням умов функціонування і розвитку музеїв.

Щодо ролі інформаційних технологій у поліпшенні та унаочненні експозицій музею, то без залучення комп'ютерних продуктів в експозиційну

діяльність значна частина музеїв уже не мислить свого конкурентоздатного існування. А велике популярність серед відвідувачів науково-технічних та природничо-наукових музеїв нині вже безпосередньо лімітується масштабами й анімаційним розмахом мультимедійного komponування їхніх експозиційних залів.

8. Щоб бути сучасним, музей широко використовує у своїй діяльності інноваційні технології. Мультимедійні комп'ютерні системи розглядаються як сучасний рівень подачі інформації відвідувачу. Вони забезпечують швидкий і зручний пошук інформації, надання її великого обсягу, можливість одночасної подачі різних типів інформації.

9. Музеї в сучасному світі повинні зберігати артефакти минулого, проте орієнтуватися на майбутнє. Світові музеї невпинно крокують в ногу з часом та активно залучають найактуальніші інноваційні тренди у свою діяльність. Музеям потрібно бути відкритими до інновацій. В останні кілька років для музейників відкрилися нові можливості навчання – цікаві тренінги. Вплив інновацій, певним чином, трансформує музейну систему, можливо не так швидко, і не так якісно, як ми б цього хотіли, але інновації роблять музей сучаснішим і залучають нових відвідувачів, та заохочують постійних.

10. Сучасні тенденції виражені в прагненні до синтезу видів і жанрів мистецтва, до з'єднання усього цього розмаїття, яке пропонує сучасна культура, в експозицію музею. Експозицію, яка буде задовольняти вимогливий смак сучасного відвідувача, що виріс на телебаченні та Інтернеті.

Підсумовуючи все викладене, приходимо до висновку, що сьогодні музейні заклади потребують впровадження нових інноваційних форм діяльності для покращення своєї роботи .

За допомогою нових технологій сьогодні можна сформувати розвинену інформаційно-комунікаційну структуру, що містить у собі не лише комп'ютеризацію й інформатизацію музею, але й систему постійно діючих комунікативних зв'язків та інформаційного обміну в межах держави й глобальних мережних альянсів і партнерств.

Музейні заклади мають значний вплив на виховання підростаючого покоління, розвиток повноцінної особистості, формування національно-патріотичного світогляду, пізнання історично-культурного надбання української нації.

Отже, музеї сьогодні отримали можливість активно опановувати інформаційний віртуальний простір, пропонуючи відвідувачам можливість дізнатися більше у зручному для них режимі, відкрити для себе музей як місце, що оберігає минуле для майбутнього, та застосувати інноваційні технології для того, щоб бути сучасним.